
petőfi idusán

a híd külön melléklete



petőfi-embléma

PAP JÓZSEF

Vergődő vonulás
Halálba vágatás
Egyek-e
Sodródó kavicsnak
Perzselő lángemlék
Kellesz-e

1973. III. 18.

rumbatők*

FEHÉR KÁLMÁN

CSÖRGŐ

Hol a színes csörgőm?
Hogy kerültem bele?
Kit nyugtatnak vele
Az egymáshoz verődő
Vércseppcsillagok?

SZEMBESÍTÉS

Silány a szemét is
Elfogyott a konc
Szemem a kezemben
A múltban villanyok

SELYEMSZITA

Fiúk, lányok, fiatalok, ifjúság

TISZA MELLŐL

Befagyott a Sajó
Kemény lett a szám
Se följebb se lejjebb
Akkor is hazám

* Az „En Petőfi vagyok!” című kötet kéziratából

VÖRÖS

Piros

FÖL A HEGYNEK

Megjött a Farizeus
És iskolába hív
Én megyek
Pedig tudom
A lecke vége vér

FEKETE FOLT

Lehet álom
Fekete folt
A madár is
Földtől távol

NAPPALI ÉJSZAKA

Barátaim nappal
Tömör arany szárnyaimmal
Sem bírok
Apró ezüst
Nyakba való bálványkák
Elszakadni tőletek

SZABADSÁG

Szerelem

SZERELEM

Szebb jövő

PETŐFI RALLEY

via
via
via
via Itália

CIFRA VILÁG

Fényes világ
Szalkszentmárton
Nem hajt a rügy
Szár az ágból

Hogyha nem hajt
Ki kell vágni
Tüze mellett
Lehet látni

Lehet látni
Melegedni
A tűzében
Tüzzé válni

Fényes világ
Szalkszentmánton
Piros rózsza
A ruhámon

mezítelen versek

BÁLINT BÉLA

Föl tudnám én is öltöztetni
Szép rím- s mértékbe versemet,
Amint illő meglátogatni
A társasági termeket.
S nem kérdem én, hogy kölleményim
Túlélnek-e majd engemet?
Ha el kell esniök talán e
Csatában: Ám hadd essenek.

ELÉGMELYREHÜTVE

(P. Sándor emlékére)

lehúzom
a kint-redőnyeit
párnázott ágyamból
tekintek a felébredő
réseken át egy küzdelemben
s ami aggaszt
bocsánatot tudom
nem kell kérnem
Járnak-kelnek sokan zöld erdőben
Vagyon a nap éppen kelőben
Járok-kelek én is zöld erdőben
Nap lementén van gyönyörűségem
Nap lementén, nap piros sugarán
Amint játszik a lombok sudarán.

SZIGORÚAN TILOS

az ültetvények padok villanylámpák
és kommunális objektumok
rongálása

az énekesmadarak irtása
 a pázsit taposása
 a sétányokon
 kerékpárt motorkerékpárt és gépkocsit
 hajtani
 elröpítve jólneveltségem
 parfümillatát
 levettközve
 csendes megnyugvásom
 állok
 visszanyerve méltóságom
 bozontos sűrűségben
 megrészegülve
 gyermekkori képek
 mámorától
 ha tudhatnám előre
 hogy egyszer
 sok év után
 mit mondok majd
 szépnek-jónak
 akkor azt én
 most
 még lehet
 tudom
 megcsinálnám százszor
 Sötétzöld sátoros
 Erdőben járok
 hét végi kiruccanásra
 kapucnis kabát lovaglónadrággal
 a kabáton érdekes gombolási megoldás
 legmegfelelőbb a szürke
 és a piros kombinációja
 Kevély tölgyfák alatt
 Szegény virágok.
 A fákon madarak
 Virágon méhek
 Ott fönny csattognak, itt
 Lenn döngicsélnek.
 bozontos sűrűség
 fák beláthatatlan sora
 messzi évek játszótère
 enged keménységéből
 mély veremben
 Hegyen ülök, búsan nézek le róla,
 Mint boglya tetejéről a gólya,
 Lenn a völgyben lassú patak tévedez.
 Az én fáradt életemnek képe ez.
 belém nevelték még régen
 a bácsit
 egy füzetben valahol
 biztos meg van írva
 mondták
 verset írt
 igen költőnek tanultuk
 a kép
 mint folyóban meder

valahol lenni
bizonyára még mindig
bennem él

az egész ország egy izgalom
a népek életében messze visszamenőleg
meg lehet állapítani
mikor estek vajúdásba
hogy megszüljék a rendkívüli fiút
a kovácsműhelyek előtt álldogál
kovács szeretne lenni
vasat hajlítana tehát
és tüzet szítana
az ilyen hajlandóságú lelkek
azonban nem tűzre
hanem hitre szomjasak
ha labdázlunk
az ő kiűtő botja volt a legnagyobb
melyet vállára vetve
mint egy kis herkules
törtetett előre
jellemé már világosan alakul
hiszen már
tíz
éves
mint jó dobó
szenvetélyel űzte az utcai kóbor ebeket
s nemegyszer
ledobta a fáról a verebet
a tizenhárom éves
fiú képében egy kis világfi érkezik
aki sokat látott
sokat élt
kopottan és rongyosan jár
kávészínű kabátja tarkójáig ér
pantallója viszont csizmáig sem
(tudjuk azonban
hogy az ilyenfajta öltözet
mialatt a testet gyöngíti és didergeti
milyen mértékben keményíti
a lelket)
kiderül, hogy mégiscsak
kitűnő dobó ha balkezes is
csak hogy
a holttestét taposó paripák
nem a szabadság diadalára rohantak
legkedvesebb
legszerettebb
azonban itthon hazájában maradt
s marad bizonyára még nagyon sokáig

úgy hiszem fájt
hogy érzést kellett látnom
s gondolatot
nyársra vonva széttiporva
a sárkorsó ugyan
mely csillogó fémet zár
porrá lesz

de a benne lakó
 tartalom
 magad is láthatod: messze-messze
 azt ki őt létrehozta
 a forma holnapra
 görnyedten hull alá
 de a ragaszkodás
 mely szavak sorában él
 bennünk marad
 s didergő esloken
 a szépről mesél
 úgy hiszem próbáltam
 ajkaim megfeszíteni
 emelni karom
 talán csak
 dacos gyermekindulat
 gyengéd mosoly
 vad viharba csúszva
 úgy hiszem ébredő árnyat
 talán mozduló embert
 s nem csupán
 feltálatlanó kelléket dicsőségnek
 nagy csatáknak
 láttam élni
 papíron sorokba zárva
 s úgy érzem
 most
 ezért kezdtem talán

EMLÉKKÖNYVBE

most újra itthon
 s bevallom
 mégsem ismerek önmagamra
 esténként rámát festek
 az eddig történeteknek
 s kigyullad szememben
 narancsízű téli küsszobánk
 sárguló emléke
 Hej, alföld, alföld, nem reméltem
 több mint 200 ezer kataszter hold
 kiterjedésű szikes füves pusztaság
 hosszú időn át az európai idegenforgalom
 egyik egzotikus tája
 Hogy így fizess szerelmemért!
 Vagy tán e zápor és ez a sár
 Eppen szerelmemért a bér?
 Csakugyan az lesz... a záporban
 Búcsú könnyűid ömlenek,
 S karod a sár, amely helyettem
 A kerekeket öleli meg.
 a lovaglás kedvelőinek
 hátszlovakat és felszerelést
 kölcsönöznek — jelentkezés
 a Hortobágyi Nagycsárdában

Kinn a ménes, kinn a pusztán
 A betyárok országútján.
 Benn a csikós a csárdában,
 Iszik isten igazában.
 Hát a szép csaplárné fiatalságával?
 Mostan ölelkezik egy hamis deákkal.
 az idegenforgalmi hivatal kirendeltsége
 és idegenvezető szolgálata a H. Csárdával
 szemben a régi ún. Szekérszállás épületében
 működik — a csárdában korszerűen
 felszerelt népies bútorzattal berendezett
 vendégszobák is vannak — kívánunk jó
 utazást szép időt kellemes szórakozást

VÁNDORLÓKÖNYV

(leírása e 'vándorlókönyv' birtokosának)

Vezetéknéve: Petőfi (Petrovics)

Keresztneve: Sándor

Születése' helye: Kiskőrös

Korának esztendei: 150 éves

Állapotja, mestersége: költő

Religiója: szabadság és szerelem

Termete: a nép kiemelkedő egyénisége

Haja: fekete

Szeme: fekete

Különös ismertetőjelei: kard derekán

A ' vándorló köteles a ' három esztendőre megengedett vándor-
 lásának üdejét hasznos munkáva tölteni ' s magát a' koldulástól
 megtartóztatni.

A ' ki e ' Vándorlókönyvet hamisítani merészelné, a ' Nagy-
 Mélt. Kir. Magyar Helytartói Tanácsnak 1826. Martius ' 28-di-
 kán 8369. szám alatt költ rendelkezésének szigorú fenytéke alá
 esik.

petőfi mint a magyar–szerb kapcsolatok közvetítője

LŐRINC PÉTER

Alighogy 1936-ban megalakult az OMPOK (Omladinski kulturno-privredni pokret, azaz Ifjúsági Kulturális-gazdasági Mozgalom), mint a JKP vajdasági legális szervezete, egészen természetesen a legszorosabb együttműködés jött létre közte és a *Híd*, a párt magyar legális folyóirata és mozgalma között, hiszen mind az OMPOK-ot, mind a *Hídat* a magyar Papp Pál és a szerb, de magyarul, románul és csehül is jól beszélő Nikola Petrović kapcsolta össze az illegális kommunista párttal. Különösen Petrovgradban, a régi Becskereken (mai Zrenjaninban) volt szép számú magyar tagja a helybeli OMPOK szervezetének, amelynek vezetőségében Vladimir Kolarov-Koča vagy Stevica Jovanović, Stanoje Županski és mások oldalán mindig ott találuk Súlman Rózsa-Sucit, Bojin (Burkus) Valéria-Pucit, Árvait meg a Fogarasi testvéreket, mint ahogy a mozgalom lapjában, a *Naš Životban* (Életünk) együtt dolgozott Koča-Kolarov, Súlman Rózsa, Burkus Valéria és Žarko Plamenac (Lőrinc Péter), a falunak szóló *Naša Knjižica* (Könyvecskénk) lapjain pedig Čeda Minderović neve mellett láthattuk Kata Kosac, azaz Kaszás Kata nevét, a Jovan Popović *Istinite legende* (Igaz legendák) című művében megörökített Sekát, azaz polgári nevén — Ser Katót. Ezért volt Becskerek a legalkalmasabb színtere az 1937 májusában megrendezett ünnepségnek, az OMPOK nagy, általános találkozójának, amelyet *Dan vojvodanske kulture XIX. veka* (A XIX. századi vajdasági kultúra napja) elnevezés alatt szervezett meg a csoport nevében Vladimir Kolarov-Koča. Ő volt az, aki az éppen Bitolában élő Žarko Plamenacot (azaz e sorok íróját) is felkérte, hogy tartson előadást a haladó szellemű szerb—magyar kapcsolatokról, méghozzá, ha ezt ő maga is jónak találja, talán éppen Petőfiről, Petőfinék a szerbekre gyakorolt hatásáról. Az előadás teljes szövege megjelent az 1938-as *Vojvodanski zbornik* c. almanachban *Uticaj mađarske književnosti na našu* (Magyar irodalmi hatások a mi irodalmunkra) címmel Žarko Plamenac neve alatt. Ebben az almanachban olvasható még többek között Marko Maletin Andrija Adi című esszéje, Plamenac *Zablude* (Tévelygés) című novellája vagy Nikola Petrović *Tri perioda vojvodanske*

politike (A vajdasági politika három szakasza) című írása, amelyek szintén együtt és egymással kapcsolatban látják-láttatják a vajdasági magyarokat és szerbeket. A szerkesztő, Bogdan Čiplić egyébként — akár Jovan Popović vagy Veljko Petrović és Todor Manojlović, a *Holnap*-osok vagy a *Hid*-asok munkatársai — jól beszélt magyarul, és mindmáig szívesen választ és dolgoz fel magyar témákat, amint azt Jovan Popović és Veljko Petrović is tették, amíg éltek.

A *Dan* című napilap 1937. május 25-i számában úgy méltatta a petrovgradi ünnepséget, mint a magyar—szerb testvériség nemzetközi napját. A lap tudósítás beszámol arról, hogy a megjelentek között volt a magyar dr. Várady Imre is, s az ünneplő közönséget a szerb diák, Stanoje Županski a következő szavakkal üdvözölte: „Közeledjünk egyre inkább a néptömegek és törekvéseik, szenvedéseik felé! Ez a jelszó irányítsa irodalmi és művészeti alkotásainkat is!” A *Dan* továbbá kiemeli, hogy Vasa Stajić és Bogdan Čiplić előadásai után „felolvasták a távol levő Žarko Plamenac igen dokumentált előadását a magyar és a vajdasági szerb irodalmi kapcsolatokról... A szerző főleg Petőfi költészetét méltatta, azét a költőt, aki a jobbágyság felszabadításáért s a feudalizmus teljes megszüntetéséért hirdette meg a harcot. A szerbek, románok, szlovákok, minthogy szinte kivétel nélkül elnyomott népek voltak, a jobbágy-ság és polgárság soraiba tartoztak, magától értetődően elfogadták Petőfi koncepcióját... Hiszen Petőfi nem csupán a magyar nép szabadságáért harcolt, jelszava a világszabadság volt, így tehát egyaránt küzdött a szerb, a magyar meg a többi elnyomott nép szabadságáért. Így hát igen természetes és érthető hatása a vajdasági szerbekre és ezek íróira: Jaša Ignjatovićra, Zmajra vagy Đura Jakšićra. Petőfi a szabadságharc szimbólumává magasodik, és holtan is fel-fellép a szószékre, mind a magyarokhoz, mind a szerbekhez fordulva továbbra is irányítja a közös harcot a szabadságért, egyenlőségért és igazságért...” — írta a *Dan*.

Živan Milisavac, az OMPOK mozgalmaról szóló könyvében (OMPOK, Novi Sad, 1959), részletesen ismerteti a petrovgradi ünnepséget. Milisavac szerint Koča-Kolarov és a kultúrnap szervezői az érdem, hogy új életre keltették a magyar—szerb kapcsolatot és együttműködést azzal, hogy igyekeztek megőrizni a múlt pozitív kulturális örökségét és hagyományait, mint ahogy ezt már Stanoje Županski bevezető köszöntője is hangsúlyozta: „Az ifjúság, távol minden nacionalista és társadalmi szűkkeblűségtől, előítélettől és kizárólagosságtól — mert ezt mindig mesterségesen szítják és szították is körében —, a magáénak vallja minden vajdasági nép kulturális örökségét, mert éppen ez képesíti a népeket arra, hogy közeledjenek egymás felé és békés türelemmel legyenek egymás irányában.” Majd Stajićról és Čiplićről emlékezik meg Milisavac, s ily szavakkal tér rá a szerb—magyar irodalmi kapcsolat kérdésére: „A kölcsönös magyar—szerb irodalmi hatásokról és kapcsolatokról, különös tekintettel Petőfi költészetére, Žarko Plamenac emlékezett meg szerb nyelven... Majd Nikola Petrović és mások szavai után Takács Magda Petőfi- (és Ady-) verseket adott elő, aminthogy Plamenac is egyként szólt Petőfiről és Adyról s a szerb és horvát írókra tett hatásukról.”

Az előadás (illetve a *Vojvođanski zbornik*ban közölt tanulmány) fő gondolata az volt, hogy az író önkéntelenül, minden szándékosság nélkül is — mint korának és osztályának kifejezője — önmagát adva, egyúttal korát és osztályát is megszólaltatja, amire jó példa a magyar irodalom

s legnagyobb képviselői: Petőfi és Ady. De ha Homérosz mint korának hű tükre s egyszersmind klasszikus nagy értéket jelent még ma is, ez ma már mégis halott érték. Petőfi és Ady viszont még mindegyre élnek és hatnak, ami sajnos azt is jelenti, hogy az eszmék, amelyekért küzdöttek, az álmok, amelyeket megálmodtak, még mindig teljesülés előtt állnak, és harc tárgyát képezik. Petőfi és Ady jakobinizmusáról, szociális álmairól szólva, az előadó párhuzamot vont a szerb Đura Jakšić és a magyar Petőfi harcai között, megemlítve, hogy Đura Jakšić így fejezte ki rezignációját a nagy bukás után: „I Petefi nam je poginuo!” (Petőfink is elesett!) A történelmi visszapillantás, a Dózsák, Pero Segedinacok, Matulák, Sebestyének, Esze Tamások, Gligor Pinték közös harcainak felidézése s a negyvennyolcas események méltatása után az előadó áttért a XX. század közös harcaira, a közös munkásmozgalmi harcokra, az Áchimok és Jászi—Jakšićok együttműködésére, a galileisták közös küzdelmeire a Sima Aleksic (Strophantus)-okkal abban az időben, amikor már Adyék állnak a harc élén, majd így folytatta: „Petőfi és Ady élnek még ma is. De hogy még ma is élnek, ennek megvan a maga jó oka, a maga sajnálatos oka, az, hogy a 150 éves jakobinizmus még ma is aktuális, még ma is aktuális lehet...”

Nem sokkal az OMPOK és a *Vojvođanski zbornik* harcai, akciói után következett a népfelszabadító harc, amelynek célja éppen az volt, hogy többek között a Petőfik és Adyk álmát is valóra váltsa, s ezzel feleslegessé tegye a régi álmok újraálmodását: együtt és egyszerre oldva meg mind a nemzeti, mind a szociális forradalom kérdését. És Petőfivel az ajkán számos magyar is harcolt és esett el a szerb, horvát és többi jugoszláv harcostársak oldalán, a közös szerb és magyar nemzeti és társadalmi eszményekért, a szocialista forradalom győzelméért. Harcoltak a magyarok különböző jugoszláv osztagokban és egységekben — mint Seka-Kató, Kizúr István vagy Polgár András és annyian mások —, esetleg a szlovéniai Lackó-zászlóaljban, vagy a Radnótiék elhurcolása után Szerbiában maradt bori munkaszolgálatosok csoportjában, de a még egyre élő és nemzeteket összekapcsoló Petőfi neve és zászlaja alatt is: a Petőfi-zászlóaljban, Petőfi-brigádban, ahol vajdasági és pécs-baranyai, pesti, s más Magyarországról jött magyarokkal karöltve egyúttal a szerb—magyar testvériséget és nemzetköziséget is építették.

Épp akkoriban, a Petőfi-zászlóalj harcainak idején, Budapesten megjelent egy könyvecske Hardovics László neve alatt *Magyar és déli szláv szellemi kapcsolatok* címen (Kincsestár, 140. szám, 1944), amely egy helyütt (70—72. old.) különös módon visszatér témámra, az OMPOK becskeréki kultúrünnepeire s a Petőfiről és Adyról elhangzott előadásra. Az illusztris és bátor szerző 1944-ben, a megszállás idején, Horthy Magyarországán idézi és dicséri azt a Žarko Plamenacot, aki éppen akkor német táborban sínylődött és harcolt: „A legtartósabb volt Petőfi hatása. Mint az ifjú népek szabadság gondolatának megtestesítője s az egyre jobban népszerűsödő demokratikus eszmék harcosa, költészete nem egy nemzedéknek szólt. Versein szerb generációk lelkesültek. Hogy egy kitűnő szerb frónak, Žarko Plamenacnak 1938-ban írt szavait idézzük: »... a cél még mindig a népi szabadság, a népi törekvések hordozója a munkásság mellett még mindig a parasztság. Ezért legkevésbé sem csodálatos jelenség, hogy Petőfi még mindig népszerű, még mindig él, még mindig hat és befolyást gyakorol nemcsak a magyar, hanem a délszláv, a vajdasági

haladó elemekre is... Az Apostolt gyakran lefordítják szerb nyelvre, s nem Krleža és a megboldogult Tomin Danilo az egyedüliek, akik mint diákok íróasztaluk fiókjában az Apostol fordításának íveit rakosgatják össze." A továbbiakban Hadrovics László a becskereki előadás Adyról szóló megállapításait is idézi: „Egy generáció, amely tőle tanulta meg értékelni a szabadságot, egyenlőséget, békét, demokráciát, minden kis nemzet emberi méltóságát” — írja Plamenacot idézve a megszállt Magyarországon a megszállt Jugoszlávia magyar-kapcsolatairól.

Hogyne őrizte volna meg Petőfi az időszerűségét, népszerűségét a felszabadult Vajdaságban is. 1946-ban, tehát alig egy évvel a felszabadulás után, Újvidéken megjelent egy újabb szerb Petőfi-kötet (Petefi Šandor: *Izabrane pesme*, Novi Sad, 1946), amelynek ismertetésére a *Letopis* ugyanazt, a táborból már hazatért Žarko Plamenacot kérte fel, aki e néven ekkor már nem szerepelt, és polgári nevén írta alá recenzióját is a folyóirat 1947. áprilisi számában: Petefi, pesnik slobode (Petőfi, a szabadság dalnoka). A recenzens örömmel állapította meg, hogy Petőfi időszerűsége az új korban is változatlan, amit a szerb köteten kívül az épp akkor megjelenő újabb orosz Petőfi-kötet is bizonyít. „Nem csupán nagy költő, de legendás személy is még egyre, akinek élete, harca és halála egyként vált szimbólumává a magyar nép szabadságharcának és társadalmi forradalmának. Aktualitását az a tény is tartósítja, hogy igazi népi költő és népi harcos, hogy egyesíti magában mind a nemzeti és társadalmi harc frontját, mind a költészetet és a fegyveres küzdelmet.”

Ugyanezt az időszerűséget hirdeti a 150 éves költő idei ünneplése is: az évfordulói ünnepségek nemcsak a költészet és a forradalom kapcsolatának kihangsúlyozására adnak alkalmat, hanem a magyar nép és — a mi esetünkben — a jugoszláv népek kapcsolatának továbbépítésére is. Így például Újvidéken a Hungarológiai Intézet és a Magyar Tanszék együtt ünnepelte Petőfit a Matica srpskával: közös szimpozionon, közös kiállításon és közös kiadványokban, mint amilyen a Tanszék 1972-es évkönyve, a Tanulmányok legújabb kötete is.

Felmerülhet a kérdés: áll-e még ma is az a megállapítás, amelyet e sorok írója 1937-ben körülbelül így fogalmazott meg: Homérosz örök érték, mert maradandóan fejezte ki korát, Petőfi viszont ezenkívül is él és hat, mert nemcsak rég elmúlt korát fejezte ki maradandóan, de álmai még ma sem teljesült álmok? Hiszen — s ennek csupán örülhetünk — az 1937-ben említett Petőfi-álmok teljesült álmok! Így talán azt is mondhatnók, hogy költőnk már csak annyira időszerű, mint Homérosz oly régóta, azzal a különbséggel, hogy még a minap, még a legközelebbi múltban is hatott és hatnia kellett, mert egy éppen csak letűnt-elmúlt kort fejezett ki örök frissességgel?

Am ez az igazság mégsem teljes igazság! Ha mi és itt Vajdaságban — meg másutt Kelet-Európában — mint már beteljesedett álmot értékeljük is a rég megálmodott álmokat, be kell vallanunk, hogy másutt, pl. Afrikában, Ázsiában, Amerikában még nagyon is aktuálisak ezek az álmok, ezek a harcok. És ne feledjük: Petőfi nem csupán a szabadságharc és az antifeudális forradalom költője. Petőfi intelve a XX. század költőjéhez is szól és minden korhoz, amíg az emberiség el nem jut a kommunizmusba. Márpedig tagadhatatlan, hogy még ott is, ahol megvívták, megvívtuk a fegyveres harcot a „bőség kosaráért”, amelyből majd egykor „mindenki egyaránt vehet”, csupán a kommunizmusba vezető átmenet korszakát

éljük, távol attól, hogy már „megálljunk”, mert itt lenne már „a Kánaán!”. Tehát nemcsak Kongó és Vietnam vagy Palesztina tölti ki korunk véres napirendjét, de az átmeneti, a kommunizmusba vezető út minden átmeneti válsága is.

Ezért is időszerű még egyre Petőfi, ezért hat még politikailag is, nemcsak a költészetben, ezért él még mindegyre!

petőfi szerbhorvátul

SAVA BABIĆ

Petőfi nem az a költő, aki valójában folyton egyazon versét írja, élete egyetlen nagy művét bontja ki. Jóllehet ezt sem lehetne felróni neki, hisz egész alkotó korszaka alig tartott tovább hét évnél. De e rövid idő alatt, tehetségének egyetlen zseniális fellobbbanásában igen sokféle, nem-egyszer egymástól teljesen elütő költeménye született. Költőnknek sikerült kedvesen és gyermeketegen eljátszadoznia, sikerült a tragikumot is megsejtenie és előrevetítenie, a tájfestést igazi költészetté lényegítenie, számtalan megrázó önarcképet rajzolni, izzó hazafias költészetet teremtenie és mindezen túl hevesen átélnie valamennyi szerepét, amelybe belecsöppent, vagy amelybe szédületesen belevetette magát. Forradalmár ő a költészetben, aki az életben is ugyanúgy viselkedik, ahogyan ír; megbékíthetetlen republikánus, kinek halála a nagy művészre, a költészetre forradalmárára hívta fel a figyelmet.

Másfél évszázaddal születése után milyen legyen hát a hírneves költő bemutatása, milyennek kell láttatni azt a költőt, akinek a dicsősége mindig túlszárnyalja versei igazi értékeinek ismeretét. Különösképp a szerbhorvát nyelvterületen, ahol Petőfi nevének irodalmi és történelmi fedezete van, ezenkívül pedig olyan tekintélye, amelynek termékenyítő kisugárzása is számottevő. Ebben a versválogatásban Mladen Leskovac a teljes Petőfi-kép mellett döntött: költészetének valamennyi jellegzetes vonulatát és típusát felmutatta. Mégsem valami szilárdan megkomponált egész ez, hanem egy, az alkalomnak megfelelő időrendi válogatás, amibe Petőfi lírájának a mi részünkről tapasztalt hiányos ismerete is beleszólt. Nyilván a kötet összeállítójának is érdekesebb lett volna, ha valami úton-módon megengedhette volna magának a válogatás és az értékelés fényűzését, és azoknak a jegyeknek, vonatkozásoknak a kiragadását, kidomborítását, amit Petőfi sokrétű és élő költészetében ő maga a legtöbbre tart. Ha eddig nem volt megbízható, korszerűen bemutatott Petőfink, most e kötettel ezt is megkaptuk, s immár a következő kötetek összeállítóira vár az a feladat, hogy a tárgyilagos válogatás kötelezettségei és kötött-

ségei nélkül az egyéni megközelítéssel és költőnk oly különösen egyedi vonásainak felderítésével is megpróbálkozzanak.

Nyelvünkön mindeddig nehéz volt felmérnünk, hogy valójában milyen nagy költő is Petőfi, jóllehet elég sokan fordították, köztük igen jelentős költők is. Leskovac komplex szemléletmódja abban is megnyilvánul, hogy néhány régiebb, Zmajtól és Veljko Petrovićtól származó fordítást is besorolt a kötetbe, s ezáltal Petőfi olvasója egyszerre egy időbeli dimenziót is kapott, ami egyszersmind jelzi a költői nyelv tartósabb vonzásait és lehetőségeit egy-egy korszakban.

Ha Zmaj fordításai, persze nem mind, hanem csak az itt szereplők, a XIX. századi költői nyelvünk tényleges lehetőségét mutatják, Veljko Petrović átültetései pedig e hagyomány fegyelmezett továbbvitelét és a költészet fejlődésének új eredményekkel való gazdagodását a XX. század első évtizedeiben, — akkor Danilo Kiš és Ivan V. Lalić fordításai egy olyan költői nyelv meghódításáról szólnak, amelyben korunk költői tapasztalatai könnyűszerrel szerephez jutnak. De ugyanakkor Kiš és Lalić két egymástól különböző fordító, s ez versmegközelítéseikben éppúgy meglátszik, mint temperamentumukon.

Kiš Petőfi-átültetései arról a szándékról és képességről vallanak, hogy a fordító ízeire bontsa és szerb nyelven újraalkossa az eredeti verset. Ő voltaképpen nem ülteti át következetesen a verseket, noha az eredeti költemények minden árnyalatát pontosan ismeri, hanem ehelyett mindig feláldoz valamit azért az alkotói öröméért, ami által a fordítás az eredeti vers leglényegesebbnek vélt tónusát a lehető legjobban közelíti meg. Egy szóval Kiš számára a vers személyes élménye a legfontosabb, ehhez tartja magát, olyannyira, hogy az is feltételezhető, hogy enélkül meg sem kísérelné lefordítani, professzionálisan jól lefordítani a verset, ha nem érezné elég erőteljes kihívásnak, amelynek élményét érdemes átültetni. Feltételezve, hogy Kiš maga választotta ki az általa tolmácsolt verseket, ami nagyon valószínű, leszögezhetjük, hogy ezek a versek a kevésbé konvencionális Petőfit mutatják be, azt a költőt, aki erőteljesen foglalkoztatja Kišt, s akit a közvetlen élmény mellett, úgy látszik, korszerűbbnek, az irodalomtörténeti és nemzeti tudat-koloncoktól kevésbé megterheltnek talál. Becsülni kell a fordítónak ezt a magatartását, amely, a hozzáértést költői szárnyalással párosítva — s ez utóbbi mindig erőteljesebb —, igen szép eredményeket, olykor-olykor egészen ragyogóakat hozott (A négy-ökrös szekér; Itt állok a rónaközépen...; Szeptember végén).

Amennyiben a fenti feltevés igaz, akkor Kiš a fordítások nehezebb részét költészetünk nagy mesterének — Ivan V. Lalićnak engedte át, aki egészen sajátos fordító, legalábbis ha magyar költőket tolmácsol. Bravúros fordítását már korábban is igazolta Weöres verseinek szerbhorvát nyelvű megszólaltatásával, de a vers lényegéig mindig mások közvetítésével jut el, a közvetlen élmény segítsége nélkül, csupán sejtve annak lehetőségeit, attól a meggyőződéstől vezérelve, hogy olyan vers van előtte, amiért érdemes nekigyürkőznie. Tehát, ami a formát illeti, abban Lalić felülmúlhatatlan, azt mindig könnyedén adja vissza, vagy pedig sikeresen küzd meg vele. És általában a vers többi elemét is eredményesen menti át. De Lalićot nem nyugtalanítja a magyarul tudónak oly ismerősen csengő versek vagy versszakok, mert nem is ismerte, s nem is hordta, dédelgette őket magában nehezen megoldható teherként. Ő komplexusok

nélkül fordította Petőfit, mást nem is tehetett, de mégis jó verseket alkotott, amelyek közül elsősorban *Az alföld* válik ki.

Érdekes volna külön is foglalkozni egy-egy verssel, egy-egy sikeresebb vagy kevésbé sikerült fordítással, bizonyítani, hogy a vers egyik elemét elhagyták a másik miatt — ám ezúttal úgy érzem, ennek nincs helye. Mindig is könnyebb elöcibálni a költészet lefordíthatatlanságának a kérdését, és ezen keseregni, mint türelmesen azon fáradozni, hogy valamit is megvalósítsunk abból a csodás összetettségből, amit műfordításnak nevezünk. Ez a Petőfi-kötet, más-más fordítók tolmácsolásában, egyúttal arra is figyelmeztet, mennyit fejlődött a mi költészetünk, mennyit fejlődtünk a hosszabb verssorok tolmácsolásában, míg a rövid sorok még mindig a múlt századi megoldásokra hasonlítanak. E fordításkötet olvasása közben, lévén szó meghatározott fordítóegységiségekről, az egyes versek fordítóinak az elemzése is érdekes lehet, mivel a más-más fordítói viszonyulások más-más eredményre vezetnek. Voltaképpen csak ez a könyv kínálja fel első ízben azt a lehetőséget, hogy Petőfivel és verseinek fordításaival alaposabban foglalkozzunk, mivel a kötet a fordítások bibliográfiáját is tartalmazza.

Mindenekelőtt azonban a kiadót illeti dicséret, hogy ezt a szép, jó és jelentős könyvet, Petőfi születésének éppen a 150. évfordulójára jelentette meg.

Szűcs Imre fordítása

a XIX. század költői

Petőfi és kortársai a világköltészetben

(Vázlatos időrendi áttekintés)

Petőfi helye a világirodalomban ma már végleg biztosítotttnak látszik; valójában biztosítva volt már halála pillanatában, mint ahogy a magyar forradalom, amelyet művével és életével szolgált, elbukása pillanatában már európai ügy, világtörténeti példa lett. Sokáig csak ez a történelmi példa, ez az egy jelképpé emelt életrajzi adat őrizte a romantika pátoszával Petőfi nevét a nagyvilágban: a költő, aki a világszabadságról verselt és elesett a világszabadság egy bástyáján. Azóta tudomány és köztudat jócskán módosította ezt a legendás Petőfi-képet: el is távolodott tőle, közelebb is jutott hozzá; mindenesetre az újabb irodalomtörténeti összehasonlítások és értékelések mindinkább az életmű érveire is figyelnek az életrajzból adódók mellett. S költőnk ebben is állja a versenyt. Sőt: az az egészen friss keletű (s eminens tudós részéről elhangzott) állítás, hogy Petőfi 1846-tól haláláig megírt több mint 400 verse a korabeli világköltészet legnagyobb teljesítménye, bármilyen túlzónak vagy kizárólagosnak találjuk, jól illusztrálja, meddig hajlandó elmenni az irodalomtudomány Petőfi világirodalmi jelentőségének kidomborításában. Az alább következő, szándékosan rendezetlen világirodalmi tényhalmaz az ún. világköltészetnek azt a rövid, Shelley halálától Petőfi haláláig terjedő 26—27 évnyi szakaszát próbálja rekonstruálni, véletlen vagy törvényszerű egyezéseivel és ellentéteivel, egyidőben kezdődő vagy végződő, egymást folytató, keresztező vagy párhuzamosan futó költő-pályák, egyidőben megjelenő, egymásra kérdező vagy egymásról mit sem tudó költői művek sokaságával, amelyhez Petőfi élete és műve kapcsolódik, amelyben tartós jelenlétét biztosította. Ezek az adatok, így, egymásmellettiségükben, illetve egymásutániségükben, csak látszatra véletlenszerűbbek, kuszáltabbak, önkényesebben összedobáltak, mint a valóságban voltak, amikor a kor tudata felkapta-elejtette, feljegyezte-elfeledte, s végül valamiképpen mégis kiválogatta, elrendezte őket az utókor számára. Önkényességük, ha van, csak annyi, hogy eleve le kellett mondaniuk a teljességnak még illúziójáról is, s csak jelzések, kiragadott jó vagy rossz minták segítségével

érzékeltehetik azt az anyagi és eszmei „környezetet”, amely Petőfi és kortársai költészetét, a XIX. század második negyedének költészetét ki-
lomboztatta és elvetélte. Arra talán mégis jók, hogy még több vonatko-
zásban, még gazdagabb összefüggésekben szemlélhessük azt a Petőfi-mű-
vet, amelynek közvetlen világirodalmi „szomszédai”, lám, olyan korszak-
alkotó kezdemények és megvalósítások is, mint például Heine politikai
költészetének leszámolása a kispolgári romantikus pátozzsal, Baudelaire
lírai leszállása a szubjektum poklába, Poe kísérteties költészet-matemati-
kája, Browning kísérlete az „objektív költészettel”, Gautier harcos l'art
pour l'art-ja, a szentimentális filantrópia helyett az igazi nyers szociális
vád jelentkezése Nyekraszovnál, Njegoš egyedülálló népi-történeti-filo-
zófia-költői szintézise, stb., stb.

1822

Shelley, a nagy angol forradalmár költő, a mi Petőfink leg-
közelebbi szellemi rokona, egy olasz halászfaluban, Leríciben
tölti a nyarat családjával és egy ismerős angol házaspárral,
Williamsékkal (Williamsné — Jane — iránti szerelmét néhány
utolsó versében örökíti meg). Az élet diadalmenete című al-
legorikus költeményében addig a mondatig ér: „Mi hát az
élet, kiáltottam —”, amikor, július 9-én, halálos kimenetelű
csónakkirándulásra indul Williamsszel a Speziai-öbölbe. Ami-
kor néhány nap múlva partra veti a tenger, kezében egy
Szophoklész-kötetet szorongat, zsebében Keats verseskönyve.
Hamvait Byron hajóján, a Bolívaron szállítják Rómába, s
Keats mellé temetik a protestáns temetőben.

Az év másik nagy halottja: *Hoffmann*, a mesemondó, zene-
szerző, festő; Baudelaire és Poe elődje életvitelben és démon-
idéző, kísérteties művészetében. Negyvenöt éves korában hát-
gerincsorvadás végez vele.

Leopardi, az olasz romantika legnagyobb neve kiszabadul a
szobafogságból, ahová betegsége és az apai önkény kényszeri-
tette; Rómába megy a hírnév elébe, kiadja híressé vált kö-
tetét, a *Cantil*.

Byron megírja leggyilkosabb szatíráját (Az ítélet látomása)
Sourthey udvari költő azonos című elégiájáról, melyben III.
György király „mennybemenetelét” énekelte meg.

Heine ismertté kezd válni a berlini irodalmi salonokban.
Megjelennek első versei; Elise von Hohenhausen elnevezi a
„német Byronnak”.

Tjutcsev, az orosz romantika vezéralakja, a müncheni orosz
misszióhoz kerül; innen származik bensőséges kapcsolata a
nyugati irodalmi áramlatok sok jelentős képviselőjével, első-
sorban Heinével.

A francia romantika két későbbi óriása jelentkezik első kötettel (*Hugo: Ódák; Vigny: Versek*).

Mickiewicz pályája is most kezdődik: Vilnában kiadja Balladák és románcok című kötetét; világhírűvé vált költeményei: Gyászünnepek; Óda az ifjúsághoz. Éppoly ismert a kötet előszava, melyben megfogalmazza a romantikus költészet elveit.

Puskin fekete-tengeri száműzetése vége felé közeledik. Kisinovóban (Besszarábia) él; izgatottan figyeli a görög, szerb, bolgár függetlenségi mozgalmakat; megismerkedik egy menekült görög családdal, melynek leánytagja (Kalüpszo) állítólag Byron karjában ismerte meg a szerelmet.

Vuk Karadžić valahol a kis Szerbia szívében szorgalmasan másolja „*Starac Milija*” hősi énekeit, melyek később, *Filip Višnjić* és mások népdalaival együtt igazi szánzációként robbannak be az európai irodalmakba.

Lönnrot, a későbbi nagyhírű *Kalevala*-gyűjtő most kezd felkészülni hivatására: beiratkozik a turkui egyetemre.

Megszületik a francia *Baudelaire*, a német *Weerth*, az orosz *Nyekraszov*, a lengyel *Norwid*, a szlovák *Kráľ*.

Grillparzer, a szelíd és alázatos osztrák *biedermeier* hivatalnok-költő egyik legmélyebb drámai „alászállása”, az *Aranygyapjú-trilógia*: *Jason* és *Medea* antik históriájába bújtatva festi az ősi-ösztönös barbár világ és a civilizáció összeütközését, melyben mindkettő „elveszti önmagát”.

A fiatal *Vörösmarty* a Tolna megyei *Perczel* család fiai mellett nevelősködik, majd az év végén joggyakornok lesz Görbön. Első költői jelentkezése nyomtatásban: verses levél *Virág Benedek*hez. Egy másik versében (*A zivatar*) először fejezi ki a nemzethalál aggodalmát.

A kiskőrösi mészárszék- és kocsmabérlő *Petrovits István* házában családi eseményre készülnek: a gazdasszony, *Hrúz Mária*, első gyermekét várja az év végére.

1823

Január 1.: *Petőfi* születése.

Január 21.: *Madách* születése.

Byron Görögországba hajózik, hogy segítse a görögök szabadságharcát. Utolsó nagyobb költeménye, a *Sziget*, az emberiség aranykorát álmódja meg.

Szolomosz, a görög romantika első nagy neve, megírja híres Szabadsághimnuszát (158 versszak!).

Puskin Odesszában tartózkodik; szökési terveket sző (Görögországba szeretne menni), de ezek megghiúsulnak. Heves szerelem hivatali főnökének, Voroncov grófnak felesége iránt, s még egy intim vonzalom: a trieszti Amalia Risnichhez. Írni kezdi az *Anyegint*.

Mickiewiczet bebörtönzik, és Oroszországba viszik; kezdődik krimi száműzetése (készülnek a krimi szonettek).

Megjelenik *Heine* első verskötete, a *Varnhagen von Ense* házaspár pártfogásával. Ugyanakkor az Északi-tenger szigetein töltött nyár ihleti a *Hazatérés-ciklus* verseit, köztük olyan világhírű dalokat, mint a *Loreley*, a *Mint a virág*, olyan vagy s a *Te szép halászleányka*, melyet *Petőfi* fordított.

Lamartine, a *Méditations* (1820) átütő sikere után, új verskötettel jelentkezik: *Új meditációk*. Verseinek hatása alatt XVIII. Lajos elindítja a diplomáciai pályán: kinevezi a firenzei francia követség titkárának.

Az öreg (hetvennégy éves) *Goethe* szerelme: egymás után három éven át nyaral Marienbadban, s végül megkéri házigazdájának lányát, a tizenkilenc éves *Ulrike von Lewetzowot*. Az elutasítás fájdalma és a lemondás szomorúsága ihleti egyik legszebb késői versét, a *Marienbadi elégiát* (a *Szenvedély-trilógiája* középső darabja).

Vuk Németországban; megismerkedik *Grimm*-el, *Goethé*-vel. Lipcsében egymás után jelennek meg népdalgyűjtése új, harmadik kiadásának kötetei, s hamarosan a német, francia, angol stb. fordítások elterjesztik hírét a nagyvilágban.

Kölcsey a romantikus ihlet tetőfokán megfogalmazza a *Hymnus* hazaféltését, a *Zsarnok* hatalmat leleplező igazságait s a *Vanitatum vanitas* önmarcangoló pusszimizmusát. Ugyanakkor a szerb népdaloktól is tanul; ezt bizonyítja *Panasz* című verse és egy szerb vitézi ének fordítása.

Vörösmarty Pestre költözik a *Perczel* fiúkkal; kibontakozó lírájában ekkor mutatkozik az *Osszián*-hatás, a „*Liebestod*” témája; először nevezi meg nyíltan szerelmét, (*Perczel*) *Etelkát*. Kemény jelzőket talált a Szentszövetség nemzet- és szabadságelnyomó politikájára. A három egyesült fejedelmekre című epigrammájában (megjelenik az „alvó oroszlán” jelképe). Írni kezdi a *Zalán* futását.

Byron már nem tudja befejezni a Don Juant; mocsárlázban meghal Missolonghion erőd ostroma közben. Három hónappal halála előtt, 36. születésnapján megírja sírversét:

„... A szép halál hazája
előtted áll. Előre. Sose félj,
Egy a halál is.”

Szolomosz még egy nagy himnusza: Byron halálára.

Puskin még Odesszában belekezd A tengerhez című versébe, melyben Byron halálát s a maga szökési terveit is megénekli. Időközben a féltékeny Voroncov bosszújaként (egy hamis „elfogott” levél alapján) apjának eldugott mihajlovszkojei birtokára száműzi. A falusi magányban vesztettül dolgozik; elkészül a Kaukázusi fogoly, a Cigányok és az Anyegin nagy része. A pihenés óráit a szomszéd birtok úrnőjének, Oszipovának s lányainak, hölgyvendégeinek művelt társasága meg az öreg dada, Arina népdalai, meséi töltik ki.

A fiatal Heine meglátogatja az addig távolról tisztelt Goethét Weimarban; a találkozás nem sikerülhetett valami fényesen, mert Heine ettől kezdve jó ideig fenntartással nyilatkozik az agg költőfejedelemről, sőt nyíltan is szembehelyezkedik vele. Egyébként épp ekkor foglalkoztatja a Faust-téma, s németországi körutazása során megmássza a Harz-hegység csúcsát, a Brockent, melyet a közhiedelem a boszorkányok éjjeli találkahelyének tart. Ütiélményeiből megszületik a híres Útirajzok első része, az Utazás a Harz-hegységben.

Atterbom, a nagy svéd romantikus, az uppsalai egyetem kigúnyolt, elszigetelt, üldözött tanára megírja fő művét, a Boldogság szigete című verses drámát, keserű leszámolását a „hiperboreusokkal”.

Vigny leghosszabb elbeszélő költeményével, az Éloával új területet hódít meg a francia költészetnek: a byroni satanizmust.

Megszületik a negyvenes évek költészetének két jelentős alakja, Petőfi legközelebbi „pályatársa” a balkáni térségben: a görög Valaoritisz és a szerb Branko Radičević.

Jan Kollár, a pesti szlovák lelkész-tanár, a pánszláv eszme egyik első képviselője megírja nagyhatású művét, a Szláva leánya című elbeszélő költeményt, amelyből a szláv egység harcosainak egész nemzedékei merítettek ihletet.

Megjelenik a magyar romantikus-hazafias költészet egyik kulcsverse: *Kisfaludy* Mohácsa.

Vörösmarty a Zalán futásán dolgozik, s több rövidebb költeményt ad közre, melyek máris kiváltják a kortársak (többek között Kazinczy) elismerését. Bátor kiállásnak számít *A farkas című* ezopusi vers (nála egyébként ritkán kinyilvánított) királyellenessége. Ekkori keletű a *Kisgyermek* halálára, *Vörösmarty* legtöbbet emlegetett és fordított verseinek egyike, mely egyébként különös módon még egyszer belejátszott a költő személyes életébe is: 1848 áprilisában *Vörösmarty* kisebbik fia temetésén a szertartást végző Czuczor elszavalta és könnyekre fakasztotta vele a gyászoló apát. *Petőfi*, ki szintén jelen volt, erre írta a *Kisfiú* halálára című versét.

Petőfi szülei Félegyházára költöznek, abba a kúnsági városkába, melyet később a tényekkel dacolva szülőhelyének vall majd.

1825

A *biedermeier* költészet egyik Európa-szerte népszerűvé vált prototípusát teremti meg *Tegnér*, a lundi egyetem görögtanára s a későbbi püspök, a svédek koszorús költője főművével, a *Frithiof*-mondával, melynek illetudó hősei gyönyörű ékes-szólással zengik az ősi mondavilág dicsőségét.

Grillparzer új drámája, az *Ottokár király* tündöklése és bukása szintén jellegzetesen *biedermeier* mű: a nagyravágyó uralkodó elbukik, mert lenézte a nemes szerénység és lemondás erényét.

Walter Scott, akit történelmi regényei olyan gazdaggá tettek, hogy a régi feudális főurak életmódját folytathatta skóciai birtokán, kiadói vállalkozásaiba belebukik, s ettől kezdve még többet ír, hogy hitelezőitől szabaduljon.

Hugo még buzgó royalista, a Bourbon királyok odaadó híve; ott van az ünneplő előkelőségek közt X. Károly koronázásán a reimsi katedrálisban.

Heine is megpróbál beilleszkedni a fennálló rendbe: megkezesztelkedik, jogi diplomát szerez Göttingenben, de szerencséjére e lépései sem társadalmi, sem anyagi biztonságát nem alapozzák meg — tovább mehet az „eszme harcosának” útján. Lírája épp ekkor ér forrpontra a *Norderney-szigeten* fogant Északi-tenger ciklus olyan kulcsverseiben, mint *A tenger köszöntése*, vagy a *Görögország istenei*. Számunkra érdekes adat, hogy e döntő fontosságú versciklus első darabját, a *Koronázás* címűt *Petőfi* fordította először magyarra.

Puskint mihajlovszkojei elszigeteltségében szabadgondolkodó íróbarátai (*Puscsin*, *Gyeljvig*) tájékoztatják a főváros esemé-

nyeiről. A költő tárt cimpákkal szimatolja a változás jeleit (Bacchusi dal, André Chenier című versei), közben a Borisz Godunovot, az Anyegint írja (megjelenik első fejezete!), s egyszerre négy hölgyet ostromol szerelmes verseivel. Az év végén egy sorsdöntő esemény szól bele az életébe: a dekabrista felkelés vérbe fojtása az új cár, I. Miklós részéről.

A tizenegy éves *Lermontov* élménytárába kerül későbbi életének és művének egyik állandó kulisszája: a Kaukázus. Nagyanyja nyaralni viszi Minyerálnije Vodi fürdőhelyre (tíz-egynéhány kilométerre attól a Pjatyigorszktól, ahol majd végzetes párját vívja).

A tizenkét éves *Njogošt*, aki addig hegyi falujában, a Lovčen lejtőin birkákat, becskéket őrzött, s a hegylakó törzsek fiainak nyers, goromba játékain edzette esztét és izmait, nagybátyja, a főpap-fejedelem magához veszi cetinjei „udvarába”, és taníttatni kezdi.

Ugyanakkor egy kalandos életű szerb poéta, *Sima Milutinović-Sarajlija*, *Njogošt* későbbi tanítója és beavatója a költészetbe, Lipcsében és Halléban élvezi a szerb népköltészet népszerűségéből rá is hulló dicsőséget; a németek egymással versengve fordítják műveit; nagy eposzát, a Szerbiankát, maga Goethe is magasztalja.

Megjelenik *Vörösmarty* hősi eposza, a Zalán futása, s elkészül a Cserhalom és a Kont (A bujdosók első változata). Barátja és ízlésének irányítója, Schedel (Toldy) Ferenc felhívja a költő figyelmét a szerb népdalokra. Ennek eredménye a Földi menny című verse (a „szerbus manier” egyik legtisztább példája költészetünkben, Kölcsey Panasza és Petőfi korai verse, az Első szerelem mellett).

A kisdíák *Arany* első „verses” bejegyzése egy tankönyv, a „deák törzsojszók” első oldalán:

„Ha akarod tudni
Ez könyv kié legyen
Az Arany Jánosé,
Ki sokáig éljen!”

1826

Puskint az új cár magához hivatja a fővárosba, és „kegyeibe fogadja”; voltaképpen közvetlen ellenőrzést gyakorol fölötte: még művei megjelenéséhez is a cár személyes jóváhagyását kell kérnie. A fővárosban megismerkedik és barátságot köt a szintén száműzetésből érkezett *Mickiewicz*szel, akinek épp akkor jelentek meg híres Krími szonettjei.

Goethének egy halott barátjával van megrendítő találkozása: a weimari Szt. Jakab temetőben kiürítik azt a kriptát, ahová több mint húsz évvel előbb Schillert temették, s Goethét is felkérlik a holt költő maradványainak azonosítására. Goethe magához veszi barátja valódi vagy vélt koponyáját, s az élmény súlya alatt egy éjen át megírja a Schiller koponyája híres stanzáit.

Kiadják a Tübingenben tengődő, már majd húsz éve menthetlen örült *Hölderlin* verseit.

Mörike, a sváb költők legszelídebbje (s talán legnagyobbika) épp ekkor fejezi be a tübingeni teológiát, s vikáriusként vándorol helységről helysére.

Az előkelő, konzervatív *Eichendorff*, miközben rendületlenül kapaszkodik fölfelé a porosz államapparátus hivatali létráján, megírja a kor legjobb vándor-történetét (Egy naplopó életéből).

Megjelenik az „ős”-romantikus *Chateaubriand* egzotikus indián környezetbe helyezett műve, a *Natchez*.

Ugyanakkor *Hugo* új könyvében, az Ódák és balladák-ban teljes pompájában bontakozik ki a francia nagyromantika.

Vörösmarty felhagy a nevelősködéssel; kezdődik egyedülálló kísérlete a magyar irodalomban: pusztán irodalmi munkából megélni.

Egy hasonló kísérlet szomorú véget ér: *Vuk Karadžić*, több ünnepezt könyv szerzője, híres egyetemek tiszteletbeli doktora, külföldi akadémiák tagja, aki egy éve még Goethe mellett ült a weimari színházban, most könyörtelen bojkott alatt áll, pénz, kiadó nélkül nyomorog családjával Bécsben, még korrektori munkát sem kap; végül csak a cári kormány ösztöndíja (könyöradománya!) menti meg.

1827

Goethe először írja körül a világirodalom fogalmát: „Egyre inkább látom, hogy a költészet az emberiség közkinccse, s hogy mindenütt és minden időben száz meg száz emberben megnyilatkozik... a világirodalom korszaka van soron, és most kinck-kinek meg kell tennie a magáét, hogy siettesse ezt a korszakot...”

Megjelenik *Heine* legfontosabb könyve, mely megalapozza világhírét: a *Dalok* könyve. Ugyanakkor eszmei fejlődése is döntő fordulóhoz ér: angliai útján romantikus illúzióktól sza-

badul, és a demokratikus forradalom elérhető távlataival gazdagodik — az ösztönös forradalmár politikai harcossá érik.

Ugyanakkor a francia nagyromantika programelveit fogalmazza és döntő ütközeteire készül: *Hugo* megírja emlékezetes előszavát a *Cromwell*hez.

Manzoni tolla alól kikerül az olasz romantika egyik főműve, a *Jegyesek* című regénye.

Megjelenik *Prosper Mérimée* híres hamisítása, a délszláv népballadák hangját, hangulatát kísérteties pontossággal utánzó s egyben a romantika egzotikumrajongásából gúnyt űző *Guzla* (állítólag *Puskint* és *Mickiewicz*et is sikerült félrevezetnie vele).

Sima Milutinović Crnagorába kerül; *Njegoš* házitanítója és költői kalauza lesz.

Poe kiadja első jelentősebb versgyűjteményét: *Tamerlan* és más versek.

Vigny harmincéves korában véget vet katonai és közéleti pályafutásának: nyugdíjaztatja magát.

Kölcsey harminchét éves, amikor kilép vidéki elszigeteltségéből, és beleveti magát a közéletbe. (Egy kortársa, *Pap Endre* ilyen képet fest róla: „Egy volt a legérdekesebb jelenetek közül e nyúlánk, magos termetű, de gyenge testalkatú, kopasz borotvált arcú és ajkú, örökké halvány, szerény, egyszerű s igen tiszta alakot látni a megyének torzonborz bajszerű, piros pofájú, pohos hasú, vastag nyakú tisztái és táblabírái között, kikre szelíd szokásai és nemes filantrópiája által polgárosító hatással volt.”)

Vörösmarty egzisztenciája mélypontján: újra nevelősködésre gondol, az ügyvédi praxissal is megpróbálkozik sikertelenül, míg végre hozzájut az Akadémia folyóiratának szerkesztéséhez. E korszakból származik egy német nyelvű verse, a *Csák*, melynek keserű, sőt elkeseredett pesszimista pátosza párját ritkítaná a német irodalomban is.

Megszületik *Vajda János*, a legkeserűbb magyar költő.

1828

Ibsen és *Rossetti* születése.

Heine még egy reménye omlik össze: az egyetemi karrier. De már nagyon is jól ismeri útját; olaszországi utazása során fo-

galmazza meg a sokat idézett gondolatot: „Tegyenek egy kardot koporsómra, mert az emberiség szabadságharcának bátor katonája voltam.”

Béranger-t a rendszer másodszor citálja bíróság elé, de ez is csak növeli a költő hallatlan népszerűségét.

Megjelenik *Nerval* híres *Faust*-fordítása.

A hétéves *Baudelaire* mostohaapát kap *Aupick* őrnagy személyében; az anyjába szerelmes gyermek féltékenysége egész életére kiható élménnyé rögződik benne (a lakodalom napján állítólag elrejtette anyja hálósobájának kulcsát).

Puskin halálosan szerelmes: egy udvari bálon megismerte s hevesen ostromolja (egyelőre eredménytelenül) *Natalja Gonszarovát*.

Prešeren jogi diplomát szerez Bécsben, s tervekkel, reményekkel tele tér haza Szlovéniába.

Lönnrot, a fiatal orvos gyűjteni kezdi a *Kalevala* anyagát.

Vörösmarty az irodalmi szervezkedések központjában (*Aurora*-kör). Költészete több irányban is kilombosodik: meghódítja a ballada és a népdal műfaját (*Szilágyi* és *Hajmási*, *A gyászkenő* stb.); megrajzolja a „vezérköltő” eszményét (*Zrínyit*).

1829

Elkészül az öreg *Goethe* összefoglaló jellegű regénye, a *Wilhelm Meister* vándorévei.

A sváb dal- és románcköltő *Kerner* egy rendhagyó könyvben (*A prevorsti látnoknő*) gyümölcsözteti orvosi tapasztalatait: egy pszichopata látomásait jegyzi fel hátborzongató pontossággal.

Lönnrot ebben az évben adja ki *Kantele* címmel a *Kalevala* néhány önálló énekét.

Longfellow, az amerikai nyárspolgárok későbbi ünnepezt költője Európát járja, s szorgalmasan tanul: a másodlagos romantika „hasznosítható” eszközeit, motívumait gyűjti (pl. a *Kalevalát* használja majd fel a *Hiawatha* mintájául).

Még egy nagy amerikai indul el pályáján: *Emerson* lelkész lesz, s most kezdi érlelni tanszcendentalista eszméit.

Poe kiadja második verskötetét ezzel az egzotikus címmel: *Al Aaraaf*.

Hugo új könyve teljesen a romantikus Keletnek hódol (Orientales).

Az orosz keletromantika színtere, a Kaukázus egyben a végzetet maga ellen kihívó költő porondja is: *Puskin* szerelmi bánatában (Natalja kikosarazta) a kaukázusi hadszíntérre „szőkik”. Nagyon fontosnak tarthatta (erről a szokatlanul precíz keltezés tanúskodik: 1829. december 26., 3 óra 5 perc) azt a versét, melyben sorsának titkait próbálja felderíteni:

„Minden napom minden szakában
Jövendő végem kutatom,
S az elkövetkezők sorában
Halálórám találgom.

Hol küldi rám a sors a végem?
Harcban? külföldön? tengeren?
Vagy itt, a szomszéd dombvidéken
Fogad be majd a sirverem?”

(Áprily fordítása)

Lermontov a moszkvai egyetemre kerül. Tizenöt éves, amikor elkészül örök témája, *A démon* első változatával.

A démonok másik üldözöttje, a lengyel *Slowacki* egyelőre a sima polgári pálya kilátásaival csalatja magát: befejezi jogi tanulmányait, és hivatalba lép. A példakép és vetélytárs *Mickiewicz* már emigrációban van (Róma az első állomása).

Megszületik *Ján Botto*, a szlovák nemzeti romantika egyik legjelentősebb alakja, *Mickiewicz* és *Petőfi* követője.

Ljudevit Gaj, az illír ébredők későbbi vezére jogot tanul *Pesten*.

Ugyanott meghal a szerb-magyar *Vitkovics*; *Vörösmarty* szép versben búcsúztatja.

A hatéves *Petőfi* első rímpárja (?):

„A papok mindenkinek asszonyt adnak,
Maguknak egyet sem hagynak...”

1830

A francia romantika végleges diadalt arat a konzervatív ízlés fölött (*Hugo* *Hernanijának* bemutatóján *Gautier* vezeti a tünnető fiatalokat) és a júliusi forradalomban a politikai kiállást is vállalja (*Hugo* tevékenyen részt vesz a júliusi eseményekben, és *Lajos Fülöp*, a polgárkirály hívéül szegődik).

Lamartine már előbb kilépett a Bourbonok szolgálatából, és keleti útra indult családjával.

Béranger a párizsi barikádokon ad példát a népköltő feladatvállalásából.

Még egy költő a júliusi barikádokon: a spanyol *Esponceda*, aki később a lengyel forradalom mellett is kiáll.

A lengyel költők nagy pillanata: *Mickiewicz* hazasiet a lengyel forradalom hírére, s megzengeti hazafias líráját (A lengyel anyához); *Slowacki* megírja híres ódáját a szabadsághoz.

Samo Chalupka szlovák költő, a Pojnoki török későbbi szerzője mint pozsonyi gimnazista részt vesz a varsói felkelésben, és sebesülten tér haza.

A tizenhat éves *Lermontov* lelkes ódáiban üdvözli a francia forradalmat, és megjósolja a cári rendszer összeomlását.

Puskin elnyeri *Natalja* kezét, de a kolerajárvány fogva tartja egy isten háta mögötti falucskában. A kényszerű bolgyinói ősz legtermékenyebb korszaka lesz: többek között befejezi az *Anyegint* (túlmerésznék talált tizedik fejezetét azonban tűzbe veti).

Grillparzeren, az osztrák koszorús költőn senki sem tehet túl óvatosságban: udvari megrendelésre megírja a maga végsőkig királyhű Bánk bánját (Urának hű szolgája), s bizonyára ő maga döbben meg a legjobban, amikor *Metternichék* még ezt az együgyűségig ártatlan változatot is veszélyesnek ítélik, és meg akarják semmisíteni kéziratát.

A német szentimentalizmus egyik csúcsteljesítménye *Chamisso* lírai ciklusa, *A nő szerelme és élete*, mely *Schumann* megzenésítésében vált világhíressé.

Kölcsey a nemzetföltés paroxizmusában megírja egyik legnagyobb hazafias versét, a *Zrínyi* dalát.

Njegoš pályája kezdetén: tizenhét éves korában megválasztják *Crnagora* püspökfejedelmének.

Whitman megszökik az iskolából; nyomdászinasnak áll.

Preradović, a katonai pályára predesztinált uszkok-fi a *wiener-neustadti* kadétiskolába kerül.

Branko Radičević elemista Zimonyban.

Baudelaire-t beadják a lyoni kollégiumba („ütlegek, marakodás, súlyos melankóliák...” — írja később ezekről az időkről).

Madách leteszi az első magánvizsgát a váci papoknál.

Születik a provanszál *Frédéric Mistral*, az amerikai *Emily Dickinson*, *Grigor Prlicsev*, a „második Homérosz” és *Konsztantin Miladinov*, a sztrugai költő-tanító és népdalgyűjtő.

Meghal Katona József.

1831

Goethe elkészül a teljes *Faust*tal.

Vörösmarty megírja nagy mesejátékát, a *Csongor és Tündét*.

Puskin ifjú nejével *Carszkoje Szelóban*, majd a pétervári udvari életben. Közérzetére és a körülötte uralkodó gyilkos légkörre egyébként nagyon jellemző kéziratban terjesztett híres verse, *Az én családfám*, melynek mottója *Béranger*-t idézi: „Egyszerű származású vagyok és nagyon egyszerű. Egyszerű vagyok, egyszerű, egyszerű.”

Lermontov a petrográdi egyetemre iratkozik át; még közelebb *Puskin* vonzásához.

Heine végleg az emigrációt választja, s Párizsban telepszik le. Megismerkedik *Hugó*val, *Gautier*-vel, *Béranger*-vel, *Musset*-vel, az utópista szocialistákkal.

Mickiewicz és *Slowacki* a lengyel forradalom leverése után szintén nyugati emigrációban.

Platen gróf, a bösz tradicionalista, a német klasszicista hagyomány utolsó mohikánja, egy egész versciklust szentel a lengyelek szabadságharcának (*Lengyel dalok*).

Poe harmadik verskötete: *Versek*.

Emerson felhagy a lelkeszi hivatással; hosszú európai körútra indul.

Kazinczyt elviszi a nagy kolerajárvány, amely miatt a *Madách* fiúkat is szigorú házifogságban tartja anyjuk.

Petőfit beiratják szülei a sárszentlőrinci evangélikus iskolába. A jómód jele: a helység legszebb házában, a jegyzőnél biztosítanak szállást a számára. S egy szociális élmény: ekkor lát deresre húzott embert először.

1832

Goethe és Scott halála.

Az év nagy költői művei: *Vigny* Stellója; *Lamartine* Bukott angyala; *Tennyson* Lótuszevők-je; *Mörke* művészregénye, a *Maler Nolten*, s benne a rendkívüli szépségű lírai betétek — a *Peregrina*-dalok.

Kollár megjelenteti a *Szláva* leánya teljes kiadását.

Lenau amerikai útra indul; távollétében megjelenik s nagy sikert arat verseskötete.

Kölcsey Szatmár megye követe a pozsonyi országgyűlésen.

Prešeren ügyvédbojtár *Ljublján*ában.

Lönnrot egy eldugott észak-finn faluban vállal orvosi állást, hogy közelebb legyen a *Kalevala* forrásvidékéhez.

Lermontov a gárdatiszti akadémián folytatja tanulmányait. Elkészül a *Démon* új változatával.

Egy bánáti faluban (*Csernyén*) megszületik *Djura Jakšić*, Petőfi legközelebbi szellemi rokona a szerb költészetben.

1833

A szerelmi „végzet” éve a francia romantikában: *Hugo* elhídegül felesége iránt, s kezdődik ezer bonyolalommal terhes viszonya *Juliette Drouet*-vel; *Vigny* tragikus végű szerelme *Marie Dorvallal* és *Musset*-é *George Sanddal*.

Béranger új kötete előszavában megfogalmazza hitvallását: a „népköltő” fogalma bekerül a világirodalomba.

Lamartine hazatér Keletről (nevezetes átutazása Szerbián); liberális programmal képviselőnek választják; szocialista párt alapítását tervezi *Lamennais*-vel és *Hugóval*.

Uhlandot szabadelvű politikai pártállása miatt lemondadják tübingeni egyetemi tanszékéről.

Lenau csalódottan hazatér Amerikából.

Browning névtelenül kiadja első verses művét, a *Pauline*-t.

Két nagy lengyel mű születik az emigrációban: *Mickiewicz* Ősök-je (a lengyel szabadságeszme misztikus-messianisztikus kifejtése) és *Slowacki* Kordian-ja (a szláv passzivitás meg-

rázó erejű ábrázolása: a főhős csak képzeletben hajtja végre zsarnokgyilkos tettét, s holtan esik össze).

Puskin udvari „címet” kap: apródnak nevezik ki!

Katona Bánk bánja először színpadon (tizenhárom évvel a mű megjelenése és három évvel a költő halála után).

Budán megjelenik a magyar Osszián: Az Osszián énekei

Lönnrot kiadja az Ős-Kalevalát, tizenhat énekben.

Njegoš Bécsben találkozik Vukkal, és a nagy öreg hatása alá kerül; oroszországi útja után kiadja népi hősi énekek formájában írt első verses művét (*Glas kamenštaka*).

Stanko Vraz megismerkedik Gajjal; az illirizmus lelkes híveként szlovén létére horvát nyelven kezd verselni.

Megjelenik *Vörösmarty* verseinek első gyűjteménye három kötetben. Újonnan írt művei közül kiemelkedik a Szép Ilonka, mely — kimutatták — hatással volt Lenau *Mischka an der Marosch-ára* is.

Arany a debreceni kollégiumba kerül.

Születik *Jovan Jovanović-Zmaj*, a század második felének legismertebb szerb költője, sok Petőfi-vers hű tolmácsa.

Petőfi a pesti iskolába kerül. Egyik tanára, hitoktatója és konfirmálója Jan Kollár, a pánszláv apostol.

1834

Puskin végleg megcsömörlik a cári udvar és a pétervári előkelő élet hercehurcától, azt a tervet dédelgeti, hogy visszavonul falujába.

Lermontov gárdatiszt Carszkoje Szelóban; egyelőre lelkesen veti bele magát a nagyvilági életbe.

Mickiewicz elkészül legnagyobb epikus művével, a *Pan Tadeusz*-sal.

Slowacki megírja a *Balladynát*, a lengyel Csongor és Tündét.

A levert lengyel szabadságharc első magyar költői visszhangja: *Bajza* két nagy verse (*Apotheosis*; *A vezér búcsúja*).

Grillparzer sajátos módon villantja fel hőse előtt a „veszélyes

élet" lehetőségét: hogy álmában se kaphasson rá kedvet (Álom, élet).

Heine megismerkedik *Eugenie Mirat*-val (írásainak sokat emlegetet *Mathilde*-jával).

Nerval végzetes szerelme: *Jenny Colon*, az ünnepest színésznő, belép a költő életébe és művébe. Körülbelül abban az időben látja a sixtusi kápolnában *Michelangelo* Utolsó ítéletét, melynek sibillái, elkeveredve *Jenny* és más nőismerősök képével, a *Kimérák* több nagy versét ihletik majd.

Prešeren reménytelenül beleszeret a gazdag *Julia Primicová*-ba; az elérhetetlen kedves nevét beleszővi híres *Szonettkoszorújába*.

Njegoš Oroszországból hazatérve új nyomdájában kinyomatja verskötetét (*A cetinjei remete*); a későbbi nagy költő első eredeti hangja.

Preradović első verse: egy német nyelvű iskolai dolgozat *Neustadt* égéséről.

Vörösmarty újabb csalódások érik: *Kisfaludy Sándorral* kell megosztania az Akadémia nagydíját; *Perczel Etelka* férjhez ment, s ez — bár nem mutatja — újra felzaklatja a költőt. Az évet főleg utazgatásokkal tölti, a „henyeség respublicájában”; egész évi termése egy alkalmi vers és egy vígjáték (*A fátyol titkai*).

Meghal *Coleridge*, a Tó-iskola egyik alapítója, az angol romantika „atyja”.

Születik *Jan Neruda*, a nagy cseh költő, *Petőfi* értője és fordítója.

1835

Vigny drámája újra felidézi *Chattertont*, a „boldogtalan költőt”, *Wordsworth*, *Coleridge*, *Shelley*, *Keats* stb. ihletőjét.

Prešeren megrázó tercínákban (német nyelven) siratja el legjobb barátját és irodalmi pártfogóját, *Čopot*.

Musset és *George Sand* kihűlő szerelmének nagy lírai emléke: az *Éjszakák*.

Hebbel írni kezdi híres naplóját, a századközép egyik legizgalmasabb intim írói dokumentumát.

Lamartine útleírása nem kevésbé érdekes kordokumentum (Voyage en Orient).

A német parlament megtiltja az „ifjú Németország” írói, elsősorban Heine műveinek megjelentetését.

Kölcseyt a konzervatívok lemondatták diétai követségéről. Búcsúbeszéde a politikai és írói gerincesség nagyszerű példája.

Vörösmarty újra a hazafias költészet csúcsaira emelkedik: megírja A hontalan című versét, melyben a lengyel forradalomnak emel emléket, s már a Szózat eszmeiségét és pátoszáát clőlegezi.

Jelentkezik a lengyel romantikus triász harmadik tagja: Krasiński. Istentelen színjátéka (Nie-boszka komedia) ellenforradalmi képet fest a kor nagy demokratikus eszményeiről, s lényegében a negyvennyolc utáni illúzióvesztés korai megnyilatkozása.

Slowacki svájci idillje egy tizenöt éves lánykával; ebből születik később a W Szwajcarji nagyszerű lírája.

Megszületik Carducci, a század második felének legnagyobb hatású olasz költője.

Browning drámai költeménye, a Paracelsus már magára vonja az írókörök figyelmét (Carlyle és Wordsworth is elismeréssel nyilatkoznak róla).

Longfellow a sima karrier vágányain fut: kinevezik professzornak Harvardban. (Emerson így ír róla: „Ha Szokratész volna itt, hozzá könnyűszerrel bejuthatnánk egy kis tereferére, de Longfellow-hoz lehetetlen ilyen céllal beállítani; termék, lakások, különféle színű italok és díszöltönyök állják útját az embernek...”)

Lönnrot kiadja a Kalevalát.

Megjelennek Andersen meséi.

Lermontov első műve nyomtatásban: Hadzsi Abrek.

Radičević beiratkozik a karlócai gimnáziumba.

Petőfi most már Aszódon diák; tanára, a művelt, de rossz pedagógus Koren István, fokozatosan meggyűlölteti az iskolát az addig jeles tanulóval. Szlovák—magyar ellentét is támad tanár és diák között.

1836

Puskin az udvari intrikusok hálójában. Felbukkan feleségének végzetes udvarlója: G. d'Anthès. Kárörvendő ellenségei „felszarvazási oklevelet” juttatnak el a költőnek.

Megjelennek az addig csaknem ismeretlen *Tjutcsjev* versei egy folyóiratban: az orosz romantikus líra csúcspontja.

Lenau megírja a maga erősen szubjektív lírai *Faust*-változtatát.

Heine éles leszámolója a romantikával: megírja *A romantikus iskola* című értekezést.

Musset regénybe szövi szerelme történetét (*A század gyermekének* valomása).

Leopardi utolsó nagy verse (*A jenezster vagy a sivatag virága*) — még egy romantikus-kozmikus lázadás a természet egyetemes mostohasága ellen.

Lamartine utópikus tervei meglehetősen lapos idillben oldódnak fel, a *Jocelyn* című elbeszélő költeményben.

Egy tragikus epizód *Poe* életében: szerencsétlen házassága kis-korú unokahúgával, aki hamarosan meghal.

Slowacki átmenetileg a tiszta lírában keres feloldozást: megírja *Svájceban* című halhatatlan ciklusát.

Mácha, a nagy cseh romantikus, nem sokkal főművének, a *Májusnak* megjelenése után meghal.

Prešeren a szlovén őselegendába menekül egyéni tragédiája elől (*Krst pri Slavici*).

Njegoš élete egyik legdrámaibb szakaszában: megvádolják a cári udvarnál, s amikor önmaga tisztázására Oroszországba indul, Pszkovban három hónapig fogva tartják. Ebből az időből származik egyik legnagyobb költői felszállása, az *Óda a Naphoz* egy holdtalan éjjel.

Berzsenyi meghal, s a régi ellenfél *Kölcsey* nagy emlékbeszédével, *Vörösmarty* verssel búcsúztatja.

Vörösmarty megírja *Szózatát*.

Arany Debrecenben színészettel kísérletezik; egy vándortársulattal egészen Máramarosszigetig jut el, de kiábrándultan hazatér Szalontára, és segédtanítói állást vállal egykori iskolájában.

Mezzopanti, a római nyelvzseni, aki hatvan nyelven beszélt és olvasott, megjósolja Frankl cseh költőnek: „Ügyeljen! ebben a nemzetben (a magyarban) egyszerre csak fel fog tűndökölni egy költői lángész és a nézetemet igazolni fogja...” (mármint azt a nézetét, hogy a magyar nyelv az olasz és a görög után a legalkalmasabb verselésre). *Petőfi* épp ekkoriban vágja dacosan *Koren* professzor szemébe: „Én magyar vagyok!”

1837

Puskint párbajban megölik; *Lermontov* híres vádló verse a költő haláláról csak kéziratban köröz, de elég ahhoz, hogy szerzőjét azonnali hatállyal száműzzék egy kaukázusi egységbe, ahonnan befolyásos családi közbenjárás menti át *Novgorodba*.

Még egy nagy halott: *Leopardi*, és egy költő születése: *Swinnburne*-é.

Slowacki a Keletet járja; ott születik egzotikus témájú eposza, az *El-arisi* dögvészesek apja és az *Anhelli* biblikus prózája. Görögországi tartózkodásának terméke az *Agamemnon* sírja című híres vers, a lengyel hazafias nemesi költő meghajlása a népi Lengyelország előtt.

Az év nagy verses művei még: *Vigny*: Antik és modern poémák; *Hugo*: A lélek hangjai; *Eichendorff*: Versek.

Jelentős dátum az esztétikai gondolkodásban: *Gautier* kimondja a *l'art pour l'art* jelszavát, s *Heine* is ilyesmit ír: „A művészet önmaga végső célja, mint a világ maga.”

Prešeren szomorú-földi kompenzációt talál az elérhetetlen Júlia helyett: *Ana Jelovšek*, a szolgálólány, a Törvénytelen anya és a *Halász* című versek ihletője élettársául szegődik és három gyereket szül a költőnek.

*Njegoš*t a *Metternich* hercegi pár diplomata szívélyességgel fogadja Bécsben, de közben az osztrák titkosrendőri jelentések egyértelműen kijelentik róla, hogy „veszélyes az egyetemes európai rendre”, *Metternich* hercegné pedig úgy jellemzi, mint „hatalmas szál embert, aki vajmi keveset gondol a püspökségére, annál inkább arra, hogy minél több török fejet apríthasson”.

Lenau valahol Augsburg és Stuttgart között utaztában a *Szózatot* fordíttatja magának útitársával, *Pejácsevich* gróffal, s ki-kijavítja a koca fordító otrombaságait.

Vörösmarty teljes hévvel fáradozik a magyar nők nemzeti érzésének ébresztésén (A színház nemtője; A magyartalan hölgy-

höz; Elhagyott anya stb.). Egy színházmegnyitóra proológusként megírja az Árpád ébredését.

Madách megkezdí egyetemi tanulmányait Pesten. Buzgó színházlátogató, míg anyja el nem tiltja a színházak környékéről.

Vajda János Székesfehérvárra kerül a váli erdészlakból: középiskoláit végzi.

1838

Nerval szerelme, Jenny Colon megelégeti a „légies” viszonyt, és férjhez meg egy fuvaláshoz. A költő ettől kezdve nyugtalanul bolyong Európa-szerte.

Lermontov kegyelmet kap, és visszatér a pétervári előkelő társaságokba. A *Démon* új változata: a Kaukázusba helyezi cselekményét.

Sevcsenkót festő barátai kiváltják a jobbágysorból, és tanítatják.

Nyekraszov fellázad az apai önkény ellen, s a neki szánt katonai pálya helyett inkább a nyomort választja: fillérekért másol, szerkesztőségek küszöbét koptatja, korrektúrákat vállal stb.

Preradović befejezi a katonai iskolát; hazalátogat, és fájdalommal állapítja meg, hogy már alig ért anyanyelvén.

Prešeren nagy programverse, A költőhöz, a romantikusoknál ritka erényt propagál: az egyéniségről való teljes lemondást a köz javára (a költő nem vátesz, lángoszlop, vezér, mint Hugónál, hanem a közösség szerény szolgája).

Kölcsey megírja a Zrínyi második énekét, a nemzethalál legtragikusabb jóslatát; nem sokkal később meghal.

Vörösmarty legnagyobb élménye ez évben a pesti árvíz (Pest, mart. 13.; Az árvízi hajós című versei).

Petőfi életébe szinte sorsdöntő módon szól bele a nagy dunai árvíz: apja házáat, vagyonát veszíti, és soha többé nem tud anyagilag talpra állni. A versíró diákgyerek (első nagyobb verses műve készült el az iskolai évfázóra), akinek élete eddig az iskola, a társak, a tanárokkal való hadakozás koordinátái közt mozgott, s a színészélet távoli csábítása is inkább csak a képzeletét fűtötte (és lehűtéséhez egy-két atyai pofon clegendőnek bizonyult), most egyszerre szegénységbe csöppent,

és megismerkedik a létbizonytalanság gyötrelmével. Őszre azért még egy kísérletet tesz tanulmányai folytatására, ezúttal Selmecen, de szerencsétlenségére megint értetlen, ellenséges érzületű s azonfölül korlátolt tanárba ütközik: Lichard professzorba.

1839

Heinrich Meyer braunschweigi kiadó körlevéllel fordul a világ íróihoz, hogy a könyvnyomtatás 400. évfordulója alkalmából méltassák Gutenberg érdemeit. A következő évben kiadásra kerülő antológia legerőteljesebb darabja *Vörösmartyé: A Gutenberg-album*. Egyébként az album főbb írói még a német *Rückert*, a svéd *Tegnér*, a száműzetésben élő spanyol *Quintana* (német fordítója F. Engels!) stb. Az évfordulóra készült továbbá *Lenau* nevezetes verse (Gutenberg) és *Herwegh* Gutenberg-dala a nyomdászoknak.

Pesten megjelenik a magyar Mickiewicz: Kazinczi Gábor fordít a *Zarándokság* könyveiből.

Arany jegyző lesz Nagyszalontán.

Madách a Körner-féle német Shakespeare-t bújja, s hamarosan megírja első drámai kísérletét: a *Commodust*.

Petőfi félévi bizonyítványa Selmecen nagyon rossz; végleg elhatározza, hogy színésznek áll, s februárban gyalog Pestre megy: rövid ideig statiszta a *Nemzetinél* (Rónai néven); még egy boldog-bús vakációt tölt a gazdag rokon *Salkovicséknál*, s szeptemberben már katona Sopronban (innen keltezi „szerbus manier”-ben írt versét, az *Első szerelem* címűt).

1840

Lermontov a Korunk hőjét írja; egy meggondolatlan párbaj hadbírósgot és újabb kaukázusi száműzetést von a fejére, ezúttal azonban egyenesen a hegyi törzsek elleni hadjárat első vonalába vezénylik, s alaposan kiveszi részét a háborúból.

Nyekraszov kiadja első verskötetét (*Álmok és hangok*), de nemigen figyelnek föl rá.

Annál nagyobb feltűnést kelt az ukrán *Sevcsenko* népdalszerű és hiteles népi hangot hordozó költészetének gyűjteménye, a *Kobzos*.

Slowacki átdolgozza keleti útja előtt írt, legtöbbet emlegetett és előadott drámáját, a *Mazeppát*.

Hebbel megírja első nagyszabású tragédiáját, a Judithot.

Grillparzer egyetlen vígjátéka (Jaj annak, aki hazudik) megbukik a bécsi színpadon; a költő elhatározza, hogy nem lép többé közönség elé.

Megjelenik Poe rémtörténeteinek első gyűjteménye, *Tales of the Grotesque and Arabesque*.

Browning Sordellója megalapozza az „érthetetlen költő” hírnevét (Carlyle udvariasan megkérdi tőle levelében, hogy „Sordello ember-e, asszony-e vagy pedig tó”).

Megszületik Thomas Hardy, a viktoriánus kor későbbi vitriolos bírálója.

Hugo új kötetében (*Fények és árnyak*) mind erőteljesebben jelentkezik a szociális hang; a költő nemcsak vátesz, hanem filantróp is.

Heine épp ekkor számol le Börne-könyvében a kispolgári republikánusok szűk látókörű radikalizmusával („Nem akarunk sansculotte-ok lenni, mértékletes polgárok, silány kis elnökök... Ti egyszerű öltözködést, mértékletes erkölcsöket és fűszertelen főzeléket kívántok; mi ellenben nektárt és ambróziát, bibor palástokat, költséges illatfelhőt kívánunk, gyönyört és pompát, derűs nimfatáncot, zenét és komédiát — ne vegyétek zokon, erényes republikánusok!” — vágja a szemükbe).

Az öreg Arndt, Heine egykori tanára és szellemi útmutatója hosszú kegyvesztés után visszakapja katedráját Bonnban.

Az öreg Tegnéren elhatalmasodik az idegbaj.

Nerval Bécsben Marie Pleyel zongoraművésznővel próbálja helyettesíteni az elvesztett kedvest, Jennyt. Mégis fejetlenül rohan Belgiumba, amikor meghallja, hogy a színésznő ott vendégszerpel. A másodszori kiábrándulás azután végleg az örületbe kergeti (októberben érkezik Antwerpenbe, decemberben meglátja Jennyt a Piquillo bemutatóján, s a következő év elején már Párizsban van gyógykezelésen).

Alexandrescu, a nagy román romantikus vörösmartys töprengésekkel és reményekkel teli verse fölé az évszámot írja címmül: 1840.

Alecsandri, a romantikus kor másik nagy román neve Párizsból hazatérve a iasi-i színház igazgatójaként szervezi a moldvai irodalmi életet.

Sterija, az elkésett klasszikus költő és korán jött realista jel-

lemábrázoló a szerb fejedelemségbe költözik, s ott szervezi a kulturális intézményeket.

Njegošnak megküldik régi ellensége, a harácsoló török aga, Čengić levágott fejét, mire ő a megdöbbsent külföldi diplomaták szeme láttára labdaként a levegőbe dobálja, és két kézzel elkapja a gyűlölt fejet.

Prešeren nagy vitába keveredik *Vrazzal*, a horvattá vált szlovén költővel, mert nem hajlandó elhagyni a szlovén nyelvet az illír jugoszláv eszme kedvéért.

Preradović még mindig német nyelven versel, és horvátról németre fordít.

Arany, a szalontai jegyző megházasodik; feleségül veszi *Ercsy Juliannát*, az árvalányt.

Megjelennek *Vörösmarty Újabb Munkái* négy kötetben (jellemző adat a magyar koszorús költő ellentmondásos helyzetére, hogy két év alatt — 1842-ig — csak 200 példány fogyott el e könyvekből).

Petőfi az év elején még Sopronban senyved a könnyelműen felvett mundérban (egyek feljegyzések szerint még kurtavasat is kapott, mert engedély nélkül kiszökött a kaszárnyából Liszt hangversenyére). A sors iróniájaként egyik zászlóaljparancsnoka éppen Jelačić báró, a később hírhedtté vált horvát bán és ellenforradalmi hadvezér. Az ezred végül is parancsot kap az indulásra (felcsillan a remény: Tirol? Olaszország?): Grazba vezénylik (május 1-én innen keltezi egy versét), majd tovább Horvátországba (Zágráb, Károlyváros), már súlyos beteg: előbb tifusz veszi le a lábáról, majd tüdőgyulladás.

1841

Lermontov rövid szabadságot kap; utoljára föllátogat a fővárosba, s mielőtt visszatérne csapatához, a kaukázusi Pjatyigorszk fürdőhelyen gyógyíttatja magát. Itt egy nagyvilági ficsúr tiszt beleköt, párbajra hívja ki, és hidegvérűen szíven lövi a költőt.

Heine a Pireneusokban nyaral, s hazatérése után hozzáfog a világhíres Medve-eposz (*Atta Troll*), „a romantika utolsó szabad erdei dala” megírásához: még egy gyilkos — ezúttal költői — leszámolás az önelégült német filiszter („tehetségtelen, de jellem!”) irányköltészetével.

Herwegh politikai költészetének első nagy fellobbanása „az én műzsám a nép” mottójával: Költeményei egy elevennek (a cik-

lus nemzetközi népszerűségére jellemző, hogy már 1848-ban magyar fordításban is megjelent).

Sevcsenko a nagy történelmi témájú elbeszélő költeményben is kipróbálja erejét (Gajdamaki).

Egy fonnyadó negyvennégy éves vénkisasszony, *Annette von Droste-Hülshoff*, valahol a Boden-tó partján, meersburgi magányából s egy tizenhét évvel fiatalabb férfi iránti titkos szerelméből kitermeli a német irodalom legfantasztikusabb líráját.

Még egyszer megszólal a német romantika atyja, *Tieck* is: közléteszi kései regényét, a *Vittoria Accorombonát*.

A spanyol romantika nagy nyugtalanja, *Espanceda* megírja utolsó nagyobb művét, a *Salamancai diák* című *Don Juan-poémát*.

Musset az Emlék című kötettel lezárja nagy szenvedélye történetét s egyben termékeny költői korszakát is: alig múlt harmincéves, és már kiírta magát.

Slowacki a legnagyobb költői becsvággyal elkezdí és félbehagyja nagy lírai-epikus körképét, a *Beniowskit*.

Browning első szakaszának legnagyobb és legkülönösebb költői kalandja: az *Amerre Pippa* járt (*Pippa Passes*), az élet borzalmai közt dalolva haladó kis munkáslány drámája.

Whitman megkezdi újságírói pályafutását: riporter lesz annál a *New York-i* lapnál, amelynek nyomdájában inaskodott.

Baudelaire-t, mivel egyetemet nem hajlandó végezni, trópusi hajóútra küldi mostohaapja. Indiába indul, de csak *Mauritius-szigetig* jut el — onnan egy másik hajóval önkényesen visszatér; mégis, az a néhány hónap a déli tengereken életének legnagyobb, meghatározó élménye lesz: örökre rabul ejti az egzotikus messzeségek nosztalgiája. Megszületnek első versei, köztük a *Romlás virágainak* néhány értékes darabja (az *Albatrosz*, *A malabár nőhöz* stb.).

Megszületik *Laza Kostić*, a szerb későromantika legnagyobb alakja.

Radičević filozófiát hallgat Temesváron.

Madách jogvégzett ember.

Arany Jeandor álnéven cikkez a *Társalkodóban*: népnevelési ügyben.

Vörösmarty legnagyobb ódait írja: Liszt Ferenchez; Az úri hölgyhöz; Az élő szobor.

Petőfit felmentik a katonai szolgálat alól; úgy legyöngülten Sopronba gyalogol, onnan Pápa, Pozsony, Győr, Pest az útja. Rövid pihenő Dunavecsén, a szülőknél, majd még veszettebben folytatódik ez a menekülésszerű országjárás: Füred, Veszprém, Somogy, Tolna. Közben színészekhez is csatlakozik, ijesztő művészneveket próbálgat: Dalma, Rónai, Borostyán, Sólyom Sándor, Sió, Pönögei Kis Pál, Örömfői Vidor... Őszre megint Pápán: folytatni próbálja iskoláit, sokat olvas: többek között Heine és Lenau műveivel ismerkedik meg.

1842

Esponceda halála; Coppé és Mallarmé születése.

Tennyson a kelta mondavilágban megtalálja a témakört, amely majd a viktoriánus kor ünnepelt poeta laureatus-ává teszi: megír egy részletet a későbbi Arthur-legendából (The Lady of Shalott). Ugyanakkor költői erejét is bizonyítja az Ulysses drámai monológjában.

Longfellow egyetlen „leereszkedése” a köznapi élet harcaiba: kiáll a rabszolgaság megszüntetéséért (Poems of Slavery).

Lenau nagy verses elbeszélése, az Albigenek, már a jövődő forradalmak sejtésével vemhes. Híres Utóhangja a forradalmi eszme történelmi fejlődésének egyik legnagyyszerűbb költői ábrázolása a világirodalomban.

Slowacki Párizsban a misztikus Towianski tanainak befolyása alá kerül, s lengyel messianizmusa vallási örületté fokozódik.

Jelentkezik a lengyel romantikus nemzedék legelveszettebb költőegyénisége, akit majd csak a századforduló modernistái fedeznek fel és méltatnak érdemében: Cyprian Norwid első kötetét, a Piórót, még a költői szó erejébe vetett romantikus hit jellemzi. Chopint, a művészt énekli meg, és Bemet, a forradalmárt.

Annette von Droste-Hülshoff a prózában is kivételeset alkot: A zsidóbükk című elbeszélése a háborzongató kísértethistória keretében könyörtelenül pontos társadalomrajz is.

Hugo a közéleti és költői dicsőség fényében fürdik: az Institut elnöki tisztében részt vesz az orléans-i herceg temetésén.

Baudelaire, nagykorú lévén, kicsikarja apai örökségét, s most már senki sem szólhat bele életébe: lakosztályt rendez be a Pi-

modan palotában, sikerrel játssza a külön dandyt. De a személyi tragédia is előreveti már árnyékát: kezdődik végzetes viszonya Jeanne Duvallal, a „fekete Vénusszal”.

Madáchot nógrádi aljegyzőnek nevezik ki, s ügyvédi vizsgát tesz. Megismerkedik későbbi feleségével, Fráter Erzsivel, de egyelőre csak úgy, az ifjú gavallérok semmire sem kötelező módján udvarolgat. Közben újabb drámát ír *Férfi és nő* címen (Heraklészről).

Az agglegény *Vörösmarty* érzelmi életében nagy változás történik: beleszeret a tizennyolc éves Csajághy Laurába, s ez a szenvedély újra kibontakoztatja szerelmi liráját (A szomju, Laurához stb.). Az egész korabeli magyar költészetre felszabadító hatású alkalmi verset ír, a Főti dalt, mely mintha már előlegezné Petőfi hangütését.

Petőfi Pápán Heine-, Schiller-, Claudius-, Mathison-verseket fordít; az önképzőkörben költői és színészi sikerei is vannak (pl. „tót dialektusban” elszavalja a Szózatot). Időközben megjelenik első verse nyomtatásban (A borozó). Újrakezdődik a nyugtalan vándorlás, melynek állomásait egy-egy nagyszerű korai verse jelzi: Komárom (A Dunán); Pest, Debrecen (Hortobágyi kocsmárosné); egy békésebb epizód Mezőberényen, Orlay Petrics Soma szüleinél (Járnak-kelnek sokan zöld erdőben); Dunavecse (Hazámban); Pápa (Felköszöntés). Székesfehérváron még egy kísérletet tesz a színészettel (Első szerepem; Disznótorban), s karácsonykor egy csomó verssel elugrik Vörösmartyhoz.

1843

Hugo drámaírói kudarca (kifütyülik a Német grófokat) és személyes tragédiája (elveszti lányát) hosszú időre elhallgattatja a költőt.

Wordsworth hetvenhárom éves korában elnyeri a „poeta laureatus” címet.

A hetvenhárom éves *Hölderlin* teljesen elfeledve, nagy szegénységben meghal (előzőleg majd negyven évig tengődött elborult elmével).

Andersen megírja a biedermeier kor legbájosabb meséjét, a Csúf kiskacsát.

Kierkegaard megírja egyik fő művét, a *Vagy-vagy-ot*, melyben már az egzisztencializmus komor és kegyetlen filozófiai következetességével számol le szerelmével és házassági terveivel.

Hebbel, a pántragizmus nem kevésbé következetes alkalmazója a kor gondolkodásában és irodalmában, legújabb tragédiáját, a Mária Magdalénát, a jelenbe helyezi; az elcsábított polgárlány szokványos históriája az ő megfogalmazásában cseppet sem érzelmős melodráma, hanem már-már a naturalizmus kegyetlenségével hat.

Poe játszik a logikával: vérfagyasztó történeteinek tengelyébe építi be, s önkéntelenül feltalálja a detektívhistóriák ősmintáját. Megszületik legremekebb darabja ebben a műfajban, az Arany skarabeus.

Lenau utolsó lírai termésének (Nádidalok; Erdei dalok) csodálatos, tiszta zenéje már a közelgő tébolyt rejt magában.

Mörike a falusi paplakot felcseréli egy stuttgarti leányintézet szerény tanári állásával.

Heine hosszú készülődés után hazalátogat Németországba. A keserű csalódás mellé, amit ez az utazás hoz számára, egy döntő élmény is járul: megismerkedik és barátságot köt Marx-szal; politikai és írói működése ettől kezdve a születő új társadalmi erő, a munkásosztály harcaival konvergál. Egy folyóiratban folytatásokban megjelenteti az *Atta Troll* első változatát.

Engels barátsága egy másik német költő, *Georg Weerth* működését kapcsolja tartósan a proletariátus harcához. Kereskedelmi képviselőként jut el Angliába; ott megbarátkozik *Engelsszel*, és csatlakozik hozzá adatgyűjtő körútjain. Ez az élmény ihleti híres Lancashire-i dalait, melyek alapján *Engels* „a német proletariátus első és legjelentősebb költőjének” nevezi majd.

Baudelaire is ebben az évben közeledik először a szocialistákhoz: korai elbeszélését, a *Fanfarlót*, melynek dandy főhősében önmaga karikatúráját rajzolta meg, a szocialista *Démocratie pacifique* című lapnak kínálja fel közlésre.

Radičević a bécsi egyetemre és *Vuk Karadžić* (és lánya: *Mina*) vonzása alá kerül; készülődik a költői forradalom a szerb irodalomban is.

Preradovićot Zárába helyezik át, s a hazai környezetben horvátul kezd verselni.

Kollár Széchenyinél jár; továbbítja neki a szlovák nemzeti követeléseket (erre válaszol *Széchenyi* híres írása, a *Szózat Magyarország nemzetiségéhez*).

Štúr épp ebben az időben teremti meg a szlovák irodalmi

nyelvet a középszlovák nyelvjárásból; hamarosan költők egész sora (Sládkovič, Krčmery, Chalupka, Král', Botto stb.) csatlakozik hozzá.

Prešeren az egzisztenciális és szellemi harc mélypontján: ügyvédi irodát nem nyithat, lapalapításra nem kap jogot, az egyetlen szlovén nyelvű újság élére olyan ember kerül (a később nyílt reakcióssá vált Bleiweis), aki őt mindenestől ki akarja iktatni az irodalmi köztudatból. „Az én nevem a szlovén irodalomban elfelejtett név” — írja egy elkeseredett levelében Vraznak.

Vörösmarty megelégedett, házas ember: elnyeri Csajághy Laura kezét, anyagi helyzete is rendeződik: 2600 forintért megvásárolják műveinek kiadási jogát. Szerelmi költészete két nagy verssel gazdagodik: Ábránd; A merengőhöz.

Arany az év nyarán Bécsben jár (!): ezt az utat nevezi később „nemesség-kereső kálváriájának”.

Madách egyre-másra gyártja a történelmi drámákat (Csák végnapjai), vígjátékokat (Csak tréfa), egyelőre az íróasztalának. Közben sokat betegeskedik, fürdőket látogat, egy-két szerelme is akad, s ezek lírai versek írására ihletik.

Petőfi társulatával Kecskeméten kezdi az évet, s amikor a trupp szétmegy, Pest, Pápa útba ejtésével Pozsonyban köt ki, ahol barátai munkát szereznek neki (másolja az országgyűlési tudósításokat), s bevezetik az „irodalmi körökbe”. Pesten már regényfordítást is kap; kezd ismertté válni népdalaival, bordalaival, helyzetdalaival (Szeget szeggel; Befordultam a konyhára stb.). Ősszel megint egy színésztársulathoz szegődik, s Erdélybe készül, de csak Debrecenig jut el, betegen: kezdődik a legendás debreceni tél, a háromhavi kényszerű szobafogság, melynek termése több mint húsz új vers (köztük olyanok, mint A virágnak megtiltani nem lehet; Sikos a hó, szalad a szán; Honfidal; Ivás közben; Hírös város az aafödön Kecskemét stb.) s egy szép gyöngyírással letisztázott verskötet. Feje fölött a falon Vörösmarty és Hugo képe (közben megtanult franciául is!).

1844

Verlaine, France, Nietzsche, Liliencron születése.

Heine politikai költészetének zenitjén olyan remekművek születnek, mint a Németország. Téli rege (előszavában ilyen bátor és méltóságteljes szavakat vág a kortárs és mindenkori nacionalisták szemébe: „Tisztelni és becsülni fogom színeiteket,

ha majd megérdemlik, ha nem lesznek már henye és szolgai limlom. Tűzzétek ki a fekete—piros—arany zászlót a német gondolat csúcsára, tegyétek a szabad emberség vezérlobogójává, s én a szívem vérét is odaadom érte”), vagy az Új versek című kötet utolsó ciklusa, az Időszerű költemények s a sziléziai takácsfelkelésre reagáló A takácsok.

Freiligrath visszautasítja a porosz királytól kapott évjáradékot, és emigrációba vonul. Új kötete már a forradalmi elszántság jegyében fogan (címe: Hitvallás), de még messze áll a negyvennyolcas nagy versek pátoszától.

Lenau elméje elborul; *Döblingben* ápolják, ott, ahol majd később *Széchenyit* is. Egyik utolsó verse, a *Megváltozott világ* *Heine* Németország-ának szellemi rokona.

Uhland Régi dalok címmel közreadja sokévi népdalgyűjtését — a filológus végleg felváltja a költőt.

Eichendorff visszavonul az állami szolgálatból.

Megjelenik *Annette von Droste-Hülshoff* verseinek gyűjteményes kötete, a nagyhirű *Cotta* cégnél.

Tjutcsjevet hazarendelik külföldről. Előbb a külügyminisztérium tisztviselője, majd cenzor lesz.

Zorrilla, a spanyolok nagy nemzeti költője, a hithű katolikus szájaíze szerint formálja meg a maga bűnbánó *Don Juanját* (*Don Juan Tenorio*).

A mindinkább elboruló kedélyű *Grillparzer* tartja magát fogadalmához: sokáig, kínosan születő új drámáját, a *Libussát*, melyhez ósláv motívumokat talál, nem adja ki a kezéből; csak halála után lát majd napvilágot.

Mickiewiczet túl szabad eszméi miatt elbocsátják a párizsi egyetemről.

Prešeren mintha túljutott volna a legsötétebb válságon: a szűkeblű, értetlen környezelen, a kicsinyes hazai viszonyokon túltekintve, az egyetemes haladásban, a világszabadság eszméjében talál mentséget és kiutat a maga és népe számára (megírja *Felköszöntő* című híres versét, mely csak 1848-ban, a cenzúra megszüntetése után jelenhetett meg csorbitatlanul).

Vörösmarty is az emberiség közös sorsát fürkészi vívódások és remények közt hanyódó nagy versében, a *Gondolatok* a könyvtárban címűben.

*Njegoš*t sorozatos katonai és diplomáciai kudarcok érik (nem

sikerül visszaszereznie a törökök által rajtaütéssel elfoglalt fontos stratégiai területeket), s a nagyhatalmakban csalódva a lengyel emigrációval és Szerbiával keres összeköttetést; e célból többször megfordul Bécsben, Triesztben. A súlyos államfői gondok közepette súlyos reflexív versezeteken dolgozik (Gondolat; Filozófus, csillagász, költő), vagy kozmikus-erotikus víziókba ringatja magát (Három nap Triesztben; Emberöltőnél drágább éjszaka).

Preradović lelkesen csatlakozik az illír mozgalomhoz, megszólal mint hazafias költő (Hajnal hasad; Az utas), s szerelme, majd több éven át menyasszonya, Pavica de Ponte szerelmi líráját is kibontakoztatja.

Radičević első nagy versei, a Diákbúcsú és a Bánat és emlékezés, éppoly forradalmi dátumot jelentenek a szerb költészetben, mint Petőfi jelentkezése nálunk.

Baudelaire-nek rövid idő alatt sikerült elherdálnia öröksége nagy részét, mire a család gyámság alá helyezetteti. Álöngyilkosság meg más válogatott botrányok sora teszi emlékezetessé ezt az évet a költő életében, de közben létrejön a későbbi Romlás virágainak tíz-egynéhány darabja (Az óriásnő; Egy dög stb.).

Ibsen gyógyszerészinak áll be egy dél-norvég kisvárosban, Grimstadban, ahol aztán egész ifjúkorát tölti, s első műveit írja.

Madách Fagyvirágok címmel versciklust szentel tragikusan elhunyt barátnője, Dacsó Lujza emlékének. Beleveti magát a megyei politikai életbe, heves beszédeket tart a nógrádi közgyűlésen, Timon álnéven cikkez a Pesti Hírlapban. Az év végén bejelenti anyjának, hogy feleségül veszi Fráter Erzsébetet.

Megjelennek *Vajda János* első versei az Életképekben.

Aranynak fia születik: Arany László.

Petőfi be sem várja a tavaszt: indul gyalog, szekéren, ahogy lehet, Debrecenből Pestre. Útközben átgondolja életét („egész életem sanyarúságait végiggondoltam, amint a Hegyalján jöttem. Oh, az én életem dúsgazdag volt sanyarúságban... Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom... és mikor? ifjúságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömöknek van teremtvé...”), s versben is, miskolci keltezéssel:

„Keresztúton állok,
Merre tartsak?
Ez kelet felé visz,
Az nyugatnak.

Akármerre megyek,
Mindegy nekem,
Mindenütt szomorú
Az életem.

Mért nem tudom, hol vár
A halál rám?
Hogy egyenesen azt
Választhatnám?”

Mintha csakugyan ez lett volna életének fordulópontja: hatévi sanyarúság után a diadal hat éve. Mindjárt a kezdet is tüne-
ményes: Vörösmarty hozzásegíti verseinek kiadásához, segéd-
szerkesztői álláshoz jut Vahotnál, a népszerűség egyszerre
szárnyára kapja. És a verstermés: sok-sok egyéb mellett az
Egy estém otthon (az ízlésforradalom első győztes példája); a
Gazdálkodási nézeteim (Béranger-t olvassa, s máris alkalmaz-
za); a Kerényi Frigyeshez és István öcsémhez (a lírai közvet-
lenség eladdig ismeretlen remeklései); Az alföld (melyben —
Illyés szavai szerint — „egy csapásra maga mögött hagyta
Burnsöt, Byront, Lenaut”); s végül a két nagy elbeszélő költe-
mény: a romantika stíldivatjával leszámoló A helység kalapá-
csa és a János vitéz tündéri népmeséje. De már hadakozik is:
az almanach-lírához szokott fanyalgó kritikusainak bátran vág-
ja szemébe A természet vadvirága hetykén pattogó, önérzetes
sorait, A királyok ellen című versében pedig már tisztán cseng
a későbbi republikánus hangja.

1845

Hebbel nagy elhatározása: szakít vadházastársával, aki nehéz
éveiben eltartotta; házasságot köt Christine Enghaus színész-
nővel, és Bécsben telepszik le.

Heine már súlyos beteg: látási zavarok, izomgyöngeség, meg-
megújuló ájulások; egy ideig még áltatja magát és környe-
zetét, de a javulások csak látszólagosak — megállíthatatlanul
közeledik a „matrac-sír”, a Romanzero és az utolsó versek kor-
szaka.

Megjelenik *Nerval* Delfica című szonettje, a későbbi híres Ki-
mérák első, korai darabja.

Baudelaire verskötetének közeli megjelenését jelzi a sajtó.

Leconte de Lisle véget vet az ifjúkori bolyongásoknak, Párizsban telepszik meg, de még messze van a parnasszusi hideg szépség imádatától: *Fourier* híveként szocialista lapokba dolgozik, és lelkes mozgalmi verseket ír.

Az *Emerson*-tanítvány *Thoreau* kipróbálja a transzcendentalista remete életmódját: kunyhót ácsol valahol az erdő mélyén, s a természetet figyel, naplójegyzeteit írja.

Poe megírja *A hollót*; kiadja fantasztikus prózájának második gyűjteményét (*Tales*).

Krasiński *Három zsoltára* kiváltja a barát és tisztelő *Slowacki* reagálását: újra hitet tesz a demokratikus eszmények mellett.

Prešeren új nagy verse: Az el nem porladt szív — a költő hatlyúdala.

Preradović szerelmi költészetének legszebb darabjai (*Nyugodj, nyugodj, szívem; Halott szerelmem stb.*).

Megszületik *Radičević* egyik legtisztább, csupa-sejtés, csupa-fájdalom lírai verse: *Halálsejtelelem*. Különös, hogy nincs semmilyen közvetlen életrajzi vonatkozása: aki írja, erőből duzzadó, életet habzsoló, egészséges fiatalember; nyoma sincs benne a kórnak, amelyet versében oly szuggesztíven felidéz, s amely hat év múlva majd sirba viszi.

Még két nagy epikai mű jön létre a délszláv irodalmakban; mindkettő könnyedén, gyorsan, mintegy mellékesen fut ki szerzője tollából, mintha nem is korszakalkotó, korszakjelölő művek volnának, pedig azok: a *Čengić Smail aga* halála *Mažuranić*tól és *A mikrokozmosz fénye* *Njegoš*tól.

Helsinkiben megjelenik a *Szózat* svéd fordítása; ez *Runeberget* egy hazafias óda írására ihleti: a következő év tavaszára kész a finn himnusz alapjául szolgáló *Vartland*.

Vörösmarty épp ez idő tájt így határozza meg helyzetét Wesse-lényihez írt levelében: „Verseimmel úgy bánik a közönség, mint a vízzel; dicséri, s bort iszik helyette.”

Arany megírja első epikai művét, az *Elveszett alkotmányt*, s maga is elcsodálkozik, hogy díjat nyert vele, mert irodalmi becsvágya ez idő tájt még szinte semmi („Családomnak, hivatalomnak élek, s néha a literatúrában dilettánszkodom” — írja barátjának, *Szilágyi János*nak).

*Madách*nak az *Ember tragédiáját* érlelő csesztvei évei kezdődnek: házasságot köt *Fráter Erzsébet*tal.

Vajda János színésznek áll, kóborol, nélkülöz; végül gazdatiszt lesz.

Petőfi szerelmi, vagy inkább szerelemkereső liráját két lányalak ihleti, egy halott és egy élő: Csapó Etelke (Cipruslombok Etelke sírjáról) és Mednyánszki Berta (Szerelem gyöngyei). Ismét nagy változások életében: a költői elmélyüléssel (pl. Téli világ című verse) egyidejűleg fokozódnak ellene a támadások; elhagyja segédszerkesztői állását, s nagy utazásokat tesz (híres Úti jegyzetei a támadások újabb özönét zúdítják rá), majd a bojkott elől szüleinél húzza meg magát. Legsötéletesebb, válságos korszakának bekövetkeztét, mintegy a Felhők ciklus előzményeként, olyan versek jelzik, mint Az utolsó ember, az Álmos vagyok és mégsem alhatom vagy az Álmaim. De előbb egy derűsebb őszi közjáték, a borjádi szüreti napok hangulata megszülő legremekebb alkalmi versét, A négyökrös szekér címűt (a béranger-i refrén diadala, éppúgy, mint A jó öreg kocsmáros a heinei pointe-é — mondja róla Illyés).

1846

Tegnér halála; Lautréamont születése.

Browning Csengettyűk és gránátalmák címen közreadja különös drámai-lírai sorozatát, melyben a maga módján megvívta harcát a romantikával az „objektív költészetért”, életében viszont a legromantikusabb korszak kezdődik: megszökteti és Olaszországba viszi magával az addig súlyos betegnek tartott és a legkisebb fáradságtól is kímélt Elizabeth Barrett költőnőt, aki attól kezdve kitűnő egészségnek örvend, sőt gyereket is szül. Ez a szerelem és házasság hozza majd létre a világhíreszt legszenvédélyesebb asszony-liráját, E. Barrett-Browning Portugál szonetteit. Érdekes véletlen (?), hogy a nevezetes szöktetés ideje (1846. szept. 12.) majdnem egybeesik Petőfi és Szendrey Júlia idilljének kezdetével (1846. szept. 8.).

Ez az év hozza meg a legnagyobb teljesítményt a tisztességtudó és józan viktóriánus kor különös „műfajában”: a józan ész ellen lázadó nonsense-költészetben: Edward Lear, a királynő udvari festője kiadja gyerekeknek szánt (?) híres lime-rickjei gyűjteményét, a Képtelenségek könyvét.

Még egy rendhagyó könyv a viktóriánus Angliából: kötetbe gyűjtve megjelennek három vidéki papkisasszony, a Brontë nővérek versei, melyeket egymás szórakoztatására, mondhatni unaloműző játékból írtak, s az utókor kísérteties dokumentumot talált bennük (Poems of Currer, Ellis and Acton Bell).

Andersen írni kezdi nevezetes önéletrajzát (Életem meséje).

Baudelaire új címet talál régóta vajúdo kötetének; most *Leszboszi nők* címen hirdeti. Egyébként a képzőművészeti kritikák írása (*Salon 1846*) és a hitelezői előli bujkálás mellett az a fő foglalkozása, hogy felhajszolja Poe összes elérhető műveit („Amikor először ütöttem fel egyik könyvét, rémülettel és elragadtatással láttam, hogy nemcsak olyan témák vannak benne, amiket megálmodtam, hanem olyan mondatok is, amiket én is kigondoltam, de amiket ő húsz évvel korábban leírt” — vallja majd sokkal később erről a kinyilatkoztatásszerű találkozásáról Poe művészetével).

Heine az *Atta Troll* teljes szövegét készíti sajtó alá, de anyyira el van keseredve egészségi állapota miatt, hogy legfeljebb még két évet jósol magának.

A német forradalmi költészet épp ekkoriban komoly sikereket jegyez fel: megjelenik *Freiligrath* kötete, a *Ça ira!* (igaz, hogy Engels még nincs nagyon elragadtatva tőle: „Schol sem csinálnának a forradalmak nagyobb derűvel és fesztelenséggel, mint *Freiligrathunk* fejében” — írja kritikájában); *Herwegh*, Marx barátja és közeli munkatársa, A gyűlölet dalának hírneves költője, bátor levélben rója fel bűneit a porosz királynak, mire ismét menekülnie kell Németországból (Párizsban lesz a német emigráció szellemi vezére); az ifjú *Keller* írói jelentkezését egy csokornyai forradalmi vers jelzi.

Slowacki a politikai események (galíciai parasztlázadás stb.) hatása alatt megint miszticizmusra hajlik; új műve, a *Beszélgetés Makryna Mieczyslawskával*, a litván görögkatolikusok vallási mártíromságának állít emléket.

Megszületik a szlovák nemzeti romantika legidőtállóbb alkotása: *Sládkovič* versfüzére, a *Marina*.

Ján *Botto* Pestre kerül, s a magyar kortárs költészet (főleg *Petőfi*) hatására megírja A világ hőse című verses elbeszélését.

Preradović kiadja első verskötetét (*Prvenci*).

Radičević Diákbúcsújába beiktatja a híres hazafias kólót.

Njegoš megoldhatatlannak tetsző állami gondjai (éhínség, törzsi zendülések, nagyhatalmi fenyegetések) közepette, mintegy önmaga és népe bátorítására, írni kezdi a *Hegyek koszorúját*.

Megjelenik *Mažuranić* eposza, a *Čengić Smail* aga halála.

Prešeren végre ügyvédi irodát nyithat *Kranjban*; verskötetét készíti elő kiadásra.

Jovanović-Zmaj a halasi iskolába kerül; kezdődik életre szóló kapcsolata a magyar nyelvvel és irodalommal.

A mind ritkábban szóló *Vörösmarty* legrettenetesebb költői számadása a világgal: Az emberek.

Madách megint hivatalos vállalat: Nógrád megye katonai főbiztosa. Kisfia születik, de csak pár órát él.

Arany a *Toldit* írja a Kisfaludy Társaság pályázatára.

Petőfi emberi és költői válsága romantikus világ- és embergyűlöletben tetőzik: Tigris és hiéna; A hóhér kötele; Az örült, a Felhők versei stb. De a romantika ihleti egyik legsodálatosabb „elrugaszzkodását a valóságtól” (Illyés szavaival), a gyermekkor varázsos világát visszahódító Tündérálmot is. A szalkszentmártoni tavaszt még Shelley angol felhői lengik be, de Dömsödön már a francia forradalom történetét bújja, Lamartine-nal, Lamennais-vel, Blanc-nal ismerkedik; s míg a Salgó romantikus történelmét írja, már elkötelezte magát a világforradalomnak (Sors, nyiss nekem tért; Dalaim; Levél Várady Antalhoz). Következik a radikális fiatal írók megszervezése, a Tízek Társasága és az első írósztrájk Magyarországon; végül az erdélyi út és Szendrey Júlia megismerése, meghódítása. S a szabadság és szerelem jelszavának végső összefonódása verseiben: Csalogányok és pacsirták; Költői ábránd volt, mit eddig érzék; Erdélyben; Véres napokról álmodom: Nem ért engem a világ; Reszket a bokor, mert...; Egy gondolat bánt engemet...

1847

Tennyson az új idők dalosának szokatlan szerepében: versciklusban köszönti az *Arany Év* eljövételét; mesét ír az egyetemre járó lányról (*The Princess*).

Elizabeth Barrett-Browning megírja híres szerelmes szonetteit (de csak 1850-ben jelennek meg portugálból vett fordítások gyanánt).

A *Brontë* nővérek most regényt „játszanak”: *Charlotte* megírja a *Jane Eyre*-t, *Emily* az *Úvöltő* szeleket (*Wuthering Heights*), *Annette* pedig az *Agnes Grey*t.

Longfellow *Evangeline* című idillje a „másodkézből” vett költői munka mesterpéldánya: motívumait a *Hermann és Dorothea*-tól kölcsönzi, a *Mississippi* leírásához pedig elég neki, hogy megtekintse egy akkoriban híres festő, *Banvard* rajzsorozatát.

Emerson másodszor jár Európában; megjelenteti verskötetét (Poems).

A görög nemzeti romantika nagy dátuma: megjelennek Valaoritisz gyújtó-lázító forradalmi versei.

A nagybeteg Heine kiadja az *Atta Trollt*. Ugyanakkor forradalmi költészetének olyan darabjai születnek, mint a IV. Frigyes Vilmost gyilkosan gúnyoló Első Füles király, vagy világ-hírű „bölcődala”, az I. Károly, melyben a halálra rémült király ringatja jövődő hóhérát, a szénégető gyerekét.

Weerth, a proletár költő ekkoriban lép be — a legelső között — az alakuló Kommunisták Szövetségébe.

Lamartine megjelenteti a korabeli forradalmi ifjúság legizgalmasabb olvasmányát, *A girondiak történetét*.

Hugo panamázó miniszterek és tábornokok felett ítélkezik mint Franciaország pairje.

Slowacki legmisztikusabb művében, a *Szellem-királyban* (Króch Duch) a lengyel nép erkölcsi megváltásának útját ábrázolja olyképpen, hogy a megváltó utolsó földi megtestesülése maga a költő.

Nyekraszov népköltői és irodalomszervezői küldetése kezdődik: az év elején átveszi a forradalmi demokrata értelmiség folyóiratának, a *Szovremenyik*nek a szerkesztését; egymás után megjelenő verseit az íróársak kitörő lelkesedéssel, a cenzorok felvont szemöldökkel olvassák (pl. Ha végigmegy kocsim az éji utcán című verséről Turgenyev így ír egy levelében: „Ez a csodás költemény az örületbe kerget: éjjel-nappal hajtogatom magamban”, a cenzor pedig feljegyzí: „Lehetetlenség iszonyat és undorodás nélkül végigolvasni ezt a borzalmas történetet. Csupa erkölcstelenség, csupa förtelmes nyomor... És sehol egy derűsebb gondolat benne!...”).

Sevcsenkót karhatalommal „kiiktatják” az irodalomból: büntetésből besorozzák tíz évre egy közákeezredbe.

Megjelenik *Njegoš* legnagyobb műve: a *Hegyek koszorúja*.

Még két döntő jelentőségű verskötet a délszláv irodalmakban: Branko Radičević: *Pesme*, *Prešeren*: *Poezije*. (Különös módon mindkettő szinte észrevétlen marad a könyvpiacon: Radičević verseire háromszáz előfizető van, Prešerenéi pedig összesen 27 példányban kelnek el.)

Preradović ezredét Dalmáciából Olaszországba helyezik át; Udinében, Bresciában, Paviában állomásozik, a katona azon-

ban már nem tudja elhallgattatni a költőt: egész sor elmélyült verse születik ebben a korszakban (Az emberi szív; Az ész és a szív stb.).

Djura Jakšić Pestre kerül: Marastoni Jakabnál tanulja a festészetet.

Vajda is újra Pesten; bekapcsolódik a Pálvax fiataljainak tevékenységébe, Petőfi legszűkebb baráti köréhez tartozik.

Madách nagyban politizál; bökverseket ír a nógrádi megyei élet nevezetesebb embereiről.

Arany az év elején befejezi a Toldit („Toldi nagyra nőtt... János viténél nagyobb; megolvastam.” — írja január 9-én), elnyeri vele a Kisfaludy Társaság pályadíját. Petőfi levélben, versben köszönti a végre-valahára hozzá méltó pályatársat, Arany boldog-meghatottan válaszol — kezdődik „a magyar irodalom legszebb férfibarátsága” (ahogy Illyés nevezi).

Petőfi a siker és a népszerűség tetőfokán: a márciusi vásárra megjelent Összes Verseit szétkapkodják, készül költeményeinek német fordítása (melyre K. Beck közlése szerint Heine is felfigyelt), bárhova megy, hívek és érdeklődők veszik körül. Pocskondiázó kritikusi ellenében (a legújabb, Zerffy, szerint „a költői lélek undorral fordul el” irományaitól, s csak a hazai ökrök merészelik Heinéhez vagy Béranger-hez hasonlítani) már az elismerő és értékelő hang is megszólal (Erdélyié, Eötvösé). Egymást érik nagy versei (csak az év első három hónapjában: Ha férfi vagy, légy férfi...; Kutyakaparó; Palota és kunyhó; A kutyák dala; A farkasok dala; A XIX. század költői; Magyar vagyok; A Tisza; A szél; A nép nevében; Világosságot!); megfogalmazza tömör és világos esztétikáját („Ami igaz, az természetes, ami természetes, az jó és szerintem szép is. Ez az én aestheticám.”) és költői politikai programját („Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata...”). Közben megvívja a harcot Júliáért (májusban eljegyzés, szeptemberben esküvő; a közbeeső „várakozási időben” a tervezett nagy nyugati út helyett — „Megnézem a tengert... megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát; s megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot és magát Béranger-t, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát.” — Szalontán köt ki, Aranyéknál, és Murány várához zarándokol Tompával), s a költői mézeshetek után már az „érett férfikor” költői remekléseit nyújtja: Beszél a fákkal a bús őszi szél: Szeptember végén; Elértem, amit ember érhet el; vagy a széles társadalmi freskónak szánt A táblabíró; Bolond Istók, az elnyert nyugalom idillje stb.; de közbeiktatódnak olyan rendhagyó versek is, mint az örökkévalóság nosztalgiáját felidéző Homér és Osszián vagy a tudatalattiból felszínre hozott A szerelem országa.

sikerül visszaszereznie a törökök által rajtaütéssel elfoglalt fontos stratégiai területeket), s a nagyhatalmakban csalódva a lengyel emigrációval és Szerbiával keres összeköttetést; e célból többször megfordul Bécsben, Triesztben. A súlyos államfői gondok közepette súlyos reflexív versezeteken dolgozik (Gondolat; Filozófus, csillagász, költő), vagy kozmikus-erotikus víziókba ringatja magát (Három nap Triesztben; Emberöltőnél drágább éjszaka).

Preradović lelkesen csatlakozik az illír mozgalomhoz, megszólal mint hazafias költő (Hajnal hasad; Az utas), s szerelme, majd több éven át menyasszonya, Pavica de Ponte szerelmi liráját is kibontakoztatja.

Radičević első nagy versei, a Diákbúcsú és a Bánat és emlékezés, éppoly forradalmi dátumot jelentenek a szerb költészetben, mint Petőfi jelcntékezése nálunk.

Baudelaire-nek rövid idő alatt sikerült elherdálnia öröksége nagy részét, mire a család gyámság alá helyezetteti. Álöngyilkosság meg más válogatott botrányok sora teszi emlékezetessé ezt az évet a költő életében, de közben létrejön a későbbi Romlás virágainak tíz-egynéhány darabja (Az óriásnő; Egy dög stb.).

Ibsen gyógyszerészinak áll be egy dél-norvég kisvárosban, Grimstadban, ahol aztán egész ifjúkorát tölti, s első műveit írja.

Madách Fagyvirágok címmel versciklust szentel tragikusan elhunyt barátnője, Dacsó Lujza emlékének. Beleveti magát a megyei politikai életbe, heves beszédeket tart a nógrádi közgyűlésen, Timon álnéven cikkez a Pesti Hírlapban. Az év végén bejelenti anyjának, hogy feleségül veszi Fráter Erzsébetet.

Megjelennek *Vajda János* első versei az Életképekben.

*Arany*nak fia születik: Arany László.

Petőfi be sem várja a tavaszt: indul gyalog, szekéren, ahogy lehet, Debrecenből Pestre. Útközben átgondolja életét („egész életem sanyarúságait végiggondoltam, amint a Hegyalján jöttem. Oh, az én életem dúsgazdag volt sanyarúságban... Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom... és mikor? ifjúságom kezdetében, az élet legszebb szakában, mely csupán az örömöknek van teremtvé...”), s versben is, miskolci keltezéssel:

„Keresztúton állok,
Merre tartsak?
Ez kelet felé visz,
Az nyugatnak.

Akármerre megyek,
Mindegy nekem,
Mindenütt szomorú
Az életem.

Mért nem tudom, hol vár
A halál rám?
Hogy egyenesen azt
Választhatnám?”

Mintha csakugyan ez lett volna életének fordulópontja: hatévi sanyarúság után a diadal hat éve. Mindjárt a kezdet is tüne-
ményes: Vörösmarty hozzásegíti verseinek kiadásához, segéd-
szerkesztői álláshoz jut Vahotnál, a népszerűség egyszerre
szárnyára kapja. És a verstermés: sok-sok egyéb mellett az
Egy estém otthon (az ízlésforradalom első győztes példája); a
Gazdálkodási nézeteim (Béranger-t olvassa, s máris alkalmaz-
za); a Kerényi Frigyeshez és István öcsémhez (a lírai közvet-
lenség eladdig ismeretlen remeklései); Az alföld (melyben —
Illyés szavai szerint — „egy csapásra maga mögött hagyta
Burnsöt, Byront, Lenaut”); s végül a két nagy elbeszélő költe-
mény: a romantika stíldivatjával leszámoló A helység kalapá-
csa és a János vitéz tündéri népmeséje. De már hadakozik is:
az almanach-lírához szokott fanyalgó kritikusainak bátran vág-
ja szemébe A természet vadvirága hetykén pattogó, önérzetes
sorait, A királyok ellen című versében pedig már tisztán cseng
a későbbi republikánus hangja.

1845

Hebbel nagy elhatározása: szakít vadházastársával, aki nehéz
éveiben eltartotta; házasságot köt Christine Enghaus színész-
nővel, és Bécsben telepszik le.

Heine már súlyos beteg: látási zavarok, izomgyöngeség, meg-
megújuló ájulások; egy ideig még áltatja magát és környe-
zetét, de a javulások csak látszólagosak — megállíthatatlanul
közeledik a „matrac-sír”, a Romanzero és az utolsó versek kor-
szaka.

Megjelenik *Nerval* Delfica című szonettje, a későbbi híres Ki-
mérák első, korai darabja.

Baudelaire verskötetének közeli megjelenését jelzi a sajtó.

Leconte de Lisle véget vet az ifjúkori bolyongásoknak, Párizsban telepszik meg, de még messze van a parnasszusi hideg szépség imádatától: *Fourier* híveként szocialista lapokba dolgozik, és lelkes mozgalmi verseket ír.

Az Emerson-tanítvány *Thoreau* kipróbálja a transzcendentalista remete életmódját: kunyhót ácsol valahol az erdő mélyén, s a természetet figyel, naplójegyzeteit írja.

Poe megírja *A hollót*; kiadja fantasztikus prózájának második gyűjteményét (*Tales*).

Krasiński Három zsoltára kiváltja a barát és tisztelő *Slowacki* reagálását: újra hitet tesz a demokratikus eszmények mellett.

Prešeren új nagy verse: Az el nem porladt szív — a költő hattyúdala.

Preradović szerelmi költészetének legszebb darabjai (*Nyugodj, nyugodj, szívem; Halott szerelmem stb.*).

Megszületik *Radičević* egyik legtisztább, csupa-sejtés, csupa-fájdalom lírai verse: *Halálsejtelem*. Különös, hogy nincs semmilyen közvetlen életrajzi vonatkozása: aki írja, erőből duzzadó, életet habzsoló, egészséges fiatalember; nyoma sincs benne a kórnak, amelyet versében oly szuggesztíven felidéz, s amely hat év múlva majd sírba viszi.

Még két nagy epikai mű jön létre a délszláv irodalmakban; mindkettő könnyedén, gyorsan, mintegy mellékesen fut ki szerzője tollából, mintha nem is korszakalkotó, korszakjelölő művek volnának, pedig azok: a Čengić Smail aga halála *Mažuranić*tól és A mikrokozmosz fénye *Njegoš*tól.

Helsinkiben megjelenik a Szózat svéd fordítása; ez *Runeberget* egy hazafias óda írására ihleti: a következő év tavaszára kész a finn himnusz alapjául szolgáló *Vartland*.

Vörösmarty épp ez idő tájt így határozza meg helyzetét Wesse-lényihez írt levelében: „Verseimmel úgy bánik a közönség, mint a vízzel; dicséri, s bort iszik helyette.”

Arany megírja első epikai művét, az *Elveszett alkotmányt*, s maga is elcsodálkozik, hogy díjat nyert vele, mert irodalmi becsvágya ez idő tájt még szinte semmi („Családomnak, hivatalomnak élek, s néha a literatúrában dilettánszkodom” — írja barátjának, Szilágyi Jánosnak).

*Madách*nak az *Ember* tragédiáját érlelő csesztvei évei kezdődnek: házasságot köt Fráter Erzsébettel.

Vajda János színésznek áll, kóborol, nélkülöz; végül gazdatiszt lesz.

Petőfi szerelmi, vagy inkább szerelemkereső liráját két lányalak ihleti, egy halott és egy élő: Csapó Etelke (Cipruslombok Etelke sírjáról) és Mednyánszki Berta (Szerelem gyöngyei). Ismét nagy változások életében: a költői elmélyüléssel (pl. Téli világ című verse) egyidejűleg fokozódnak ellene a támadások; elhagyja segédszerkesztői állását, s nagy utazásokat tesz (híres Úti jegyzetei a támadások újabb özönét zúditják rá), majd a bojkott elől szüleinél húzza meg magát. Legsötétebb, válságos korszakának bekövetkeztét, mintegy a Felhők ciklus előzményeként, olyan versek jelzik, mint Az utósó ember, az Álmos vagyok és mégsem alhatom vagy az Álmaim. De előbb egy derűsebb őszi közjáték, a borjádi szüreti napok hangulata megszülő legremekebb alkalmi versét, A négyökrös szekér címűt (a béranger-i refrén diadala, éppúgy, mint A jó öreg kocsmáros a heinei pointe-é — mondja róla Illyés).

1846

Tegnér halála; Lautréamont születése.

Browning Csengettyűk és gránátalmák címen közreadja különös drámai-lírai sorozatát, melyben a maga módján megvívta harcát a romantikával az „objektív költészetért”, életében viszont a legromantikusabb korszak kezdődik: megszökteti és Olaszországba viszi magával az addig súlyos betegnek tartott és a legkisebb fáradságtól is kímélt Elizabeth Barrett költőnőt, aki attól kezdve kitűnő egészségnek örvend, sőt gyereket is szül. Ez a szerelem és házasság hozza majd létre a világköltészet legszenvedélyesebb asszony-liráját, E. Barrett-Browning Portugál szonetteit. Érdekes véletlen (?), hogy a nevezetes szöktetés ideje (1846. szept. 12.) majdnem egybeesik Petőfi és Szendrey Júlia idilljének kezdetével (1846. szept. 8.).

Ez az év hozza meg a legnagyobb teljesítményt a tisztességtudó és józan viktoriánus kor különös „műfajában”: a józan ész ellen lázadó nonsense-költészetben: Edward Lear, a királynő udvari festője kiadja gyerekeknek szánt (?) híres lime-rickei gyűjteményét, a Képtelenségek könyvét.

Még egy rendhagyó könyv a viktoriánus Angliából: kötetbe gyűjtve megjelennek három vidéki papkisasszony, a Brontë nővérek versei, melyeket egymás szórakoztatására, mondhatni unaloműző játékból írtak, s az utókor kísérteties dokumentumot talált bennük (Poems of Currer, Ellis and Acton Bell).

Andersen írni kezdi nevezetes önéletrajzát (Életem meséje).

Baudelaire új címet talál régóta vajúdó kötetének; most Leszboszi nők címen hirdeti. Egyébként a képzőművészeti kritikák írása (Salon 1846) és a hitelczői előli bujkálás mellett az a fő foglalkozása, hogy felhajsolja Poe összes elérhető műveit („Amikor először ütöttem fel egyik könyvét, rémülettel és elragadtatással láttam, hogy nemcsak olyan témák vannak benne, amiket megálmodtam, hanem olyan mondatok is, amiket én is kigondoltam, de amiket ő húsz évvel korábban leírt” — vallja majd sokkal később erről a kinyilatkoztatásszerű találkozásáról Poe művészetével).

Heine az Atta Troll teljes szövegét készíti sajtó alá, de anynyira el van keseredve egészségi állapota miatt, hogy legfeljebb még két évet jósol magának.

A német forradalmi költészet épp ekkoriban komoly sikereket jegyez fel: megjelenik *Freiligrath* kötete, a *Ça ira!* (igaz, hogy Engels még nincs nagyon elragadtatva tőle: „Sehol sem csinálnának a forradalmak nagyobb derűvel és fesztelenséggel, mint *Freiligrathunk* fejében” — írja kritikájában); *Herwegh*, Marx barátja és közeli munkatársa, A gyűlölet dalának hírneves költője, bátor levélben rója fel bűneit a porosz királynak, mire ismét menekülnie kell Németországból (Párizsban lesz a német emigráció szellemi vezére); az ifjú *Keller* írói jelentkezését egy „sokornyi forradalmi vers jelzi.

Slowacki a politikai események (galíciai parasztlázadás stb.) hatása alatt megint miszticizmusra hajlik; új műve, a *Beszélgetés Makryna Mieczyslawskával*, a litván görögkatolikusok vallási mártíromságának állít emléket.

Megszületik a szlovák nemzeti romantika legidőtállóbb alkotása: *Sládkovič* versfüzére, a *Marina*.

Ján Botto Pestre kerül, s a magyar kortárs költészet (főleg *Petőfi*) hatására megírja *A világ hőse* című verses elbeszélését.

Preradović kiadja első verskötetét (*Prvenci*).

Radičević *Diákbúcsújába* beiktatja a híres hazafias kólót.

Njegoš megoldhatatlannak tetsző állami gondjai (éhínség, törzsi zendülések, nagyhatalmi fenyegetések) közepette, mintegy önmaga és népe bátorítására, írni kezdi a *Hegyek koszorúját*.

Megjelenik *Mažuranić* eposza, a *Čengić Smail* aga halála.

Prešeren végre ügyvédi irodát nyithat *Kranjban*; verskötetét készíti elő kiadásra.

Jovanović-Zmaj a halasi iskolába kerül; kezdődik életre szóló kapcsolata a magyar nyelvvel és irodalommal.

A mind ritkábban szóló *Vörösmarty* legrettenetesebb költői számadása a világgal: Az emberek.

Madách megint hivatalt vállal: Nógrád megye katonai főbiztosa. Kisfia születik, de csak pár órát él.

Arany a Toldit írja a Kisfaludy Társaság pályázatára.

Petőfi emberi és költői válsága romantikus világ- és embergyűlöletben tetőzik: Tigris és hiéna; A hóhér kötele; Az örült, a Felhők versei stb. De a romantika ihleti egyik legcsodálatosabb „elrugaszkodását a valóságtól” (Illyés szavaival), a gyermekkor varázsos világát visszahódító Tündérálmot is. A szalkszentmártoni tavaszt még Shelley angol felhői lengik be, de Dömsödön már a francia forradalom történetét bújja, Lamartine-nal, Lamennais-vel, Blanc-nal ismerkedik; s míg a Salgó romantikus történetét írja, már elkötelezte magát a világforradalomnak (Sors, nyiss nekem tért; Dalaim; Levél Várady Antalhoz). Következik a radikális fiatal írók megszerzése, a Tízek Társasága és az első írósztrájk Magyarországon; végül az erdélyi út és Szendrey Júlia megismerése, meghódítása. S a szabadság és szerelem jelszavának végső összefonódása verseiben: Csalogányok és pacsirták; Költői ábránd volt, mit eddig érzék; Erdélyben; Véres napokról álmodom: Nem ért engem a világ; Reszket a bokor, mert...; Egy gondolat bánt engemet...

1847

Tennyson az új idők dalosának szokatlan szerepében: versciklusban köszönti az Arany Év eljövetelét; mesét ír az egyetemre járó lányról (*The Princess*).

Elizabeth Barrett-Browning megírja híres szerelmes szonetteit (de csak 1850-ben jelennek meg portugálból vett fordítások gyanánt).

A *Brontë* nővérek most regényt „játszanak”: *Charlotte* megírja a *Jane Eyre*-t, *Emily* az *Üvöltő szeleket* (*Wuthering Heights*), *Annette* pedig az *Agnes Grey*t.

Longfellow *Evangeline* című idillje a „másodkézből” vett költői munka mesterpéldánya: motívumait a *Hermann és Dorothea*-tól kölcsönzi, a *Mississippi* leírásához pedig elég neki, hogy megtekintse egy akkoriban híres festő, *Banvard* rajzsorozatát.

Emerson másodszor jár Európában; megjelenteti verskötetét (Poems).

A görög nemzeti romantika nagy dátuma: megjelennek Vala-oritisz gyűjtő-lázító forradalmi versei.

A nagybeteg Heine kiadja az *Atta Trollt*. Ugyanakkor forradalmi költészetének olyan darabjai születnek, mint a IV. Frigyes Vilmost gyilkosan gúnyoló Első Füles király, vagy világhírű „bölcshadala”, az I. Károly, melyben a halálra rémült király ringatja jövődő hóhérát, a szénégető gyerekét.

Weerth, a proletár költő ekkoriban lép be — a legelső között — az alakuló Kommunista Szövetségébe.

Lamartine megjelenteti a korabeli forradalmi ifjúság legizgalmasabb olvasmányát, A girondiak történetét.

Hugo panamázó miniszterek és tábornokok felett ítélkezik mint Franciaország pairje.

Slowacki legmisztikusabb művében, a Szellem-királyban (Króch Duch) a lengyel nép erkölcsi megváltásának útját ábrázolja olyképpen, hogy a megváltó utolsó földi megtestesülése maga a költő.

Nyekraszov népköltői és irodalomszervezői küldetése kezdődik: az év elején átveszi a forradalmi demokrata értelmiség folyóiratának, a Szovremenyiknek a szerkesztését; egymás után megjelenő verseit az íróársak kitörő lelkesedéssel, a cenzorok felvont szemöldökkel olvassák (pl. Ha végigmegy kocsim az éji utcán című verséről Turgenyev így ír egy levelében: „Ez a csodás költemény az örületbe kerget: éjjel-nappal hajtogatom magamban”, a cenzor pedig feljegyzí: „Lehetetlenség iszonyat és undorodás nélkül végigolvasni ezt a borzalmas történetet. Csupa erkölcstelenség, csupa förtelmes nyomor... És sehol egy derűsebb gondolat benne!...”).

Sevcsenkót karhatalommal „kiiktatják” az irodalomból: büntetésből besorozzák tíz évre egy kozákezerbe.

Megjelenik Njegoš legnagyobb műve: a Hegyek koszorúja.

Még két döntő jelentőségű verskötet a délszláv irodalmakban: Branko Radičević: *Pesme, Prešeren: Poezije*. (Különös módon mindkettő szinte észrevétlen marad a könyvpiacón: Radičević verseire háromszáz előfizető van, Prešerenéi pedig összesen 27 példányban kelnek el.)

Preradović ezredét Dalmáciából Olaszországba helyezik át; Udinében, Bresciában, Paviában állomásozik, a katona azon-

ban már nem tudja elhallgattatni a költőt: egész sor elmélyült verse születik ebben a korszakban (Az emberi szív; Az ész és a szív stb.).

Djura Jakšić Pestre kerül: Marastoni Jakabnál tanulja a festészetet.

Vajda is újra Pesten; bekapcsolódik a Pilvax fiataljainak tevékenységébe, Petőfi legszűkebb baráti köréhez tartozik.

Madách nagyban politizál; bókverseket ír a nógrádi megyei élet nevezetesebb embereiről.

Arany az év elején befejezi a Toldit („Toldi nagyra nőtt... János vitéznél nagyobb; megolvastam.” — írja január 9-én), elnyeri vele a Kisfaludy Társaság pályadíját. Petőfi levélben, versben köszönti a végre-valahára hozzá méltó pályatársat, Arany boldog-meghatottan válaszol — kezdődik „a magyar irodalom legszebb férfibarátsága” (ahogy Illyés nevezi).

Petőfi a siker és a népszerűség tetőfokán: a márciusi vásárra megjelent Összes Verseit szétkapkodják, készül költeményeinek német fordítása (melyre K. Beck közlése szerint Heine is figyelte), bárhova megy, hívek és érdeklődők veszik körül. Pocskondiázó kritikusi ellenében (a legújabb, Zerffy, szerint „a költői lélek undorral fordul el” irományaitól, s csak a hazai ökrök merészelik Heinéhez vagy Béranger-hez hasonlítani) már az elismerő és értékelő hang is megszólal (Erdélyié, Eötvösé). Egymást érik nagy versei (csak az év első három hónapjában: Ha férfi vagy, légy férfi...; Kutyakaparó; Palota és kunyhó; A kutya dala; A farkasok dala; A XIX. század költői; Magyar vagyok; A Tisza; A szél; A nép nevében; Világosságot!); megfogalmazza tömör és világos esztétikáját („Ami igaz, az természetes, ami természetes, az jó és szerintem szép is. Ez az én aestheticám.”) és költői politikai programját („Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata...”). Közben megvívja a harcot Júliáért (májusban eljegyzés, szeptemberben esküvő; a közbeeső „várakozási időben” a tervezett nagy nyugati út helyett — „Megnézem a tengert... megnézem Shakespeare, Shelley és Byron hazáját, a sötét Angliát; s megnézem Béranger honát, a fényes Franciaországot és magát Béranger-t, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát.” — Szalontán köt ki, Aranyéknál, és Murány várához zárandokol Tompával), s a költői mézeshetek után már az „érett férfikor” költői remekléseit nyújtja: Beszél a fákkal a bús őszi szél: Szeptember végén; Elértem, amit ember érhet el; vagy a széles társadalmi freskónak szánt A táblabíró; Bolond Istók, az elnyert nyugalom idillje stb.; de közbeiktatódnak olyan rendhagyó versek is, mint az örökkévalóság nosztalgiáját felidéző Homér és Osszián vagy a tudatalattiból felszínre hozott A szerelem országa.

A francia költők közül *Lamartine*-é a legnagyobb szerep 1848 forradalmi eseményeiben: a köztársasági kormány minisztere; március 15-én ő fogadja a Párizsban élő magyarok küldöttségét (melyet Hugó Károly, a kalandos életű magyar—német—francia író vezet), s emlékezetes beszédben üdvözli a magyar forradalmat.

Hugo most válik végképp republikánussá; népképviselő a francia forradalom törvényhozó testületében; gyújtó beszédek mond, s érleli a Századok legendája című hatalmas szabadságeposzát, amely a száműzetés éveiben nyeri majd el végső formáját.

Leconte de Lisle, a későbbi parnasszista is tüzes forradalmár ezekben a napokban; még a júniusi munkásfelkelésben is szerepet vállal, a börtönt kockáztatva.

Baudelaire-t szintén ott találjuk — cilinderben és fehér munkászubonyban — a párizsi barikádokon; *Lamennais*-vel forradalmi lapot ad ki; a júniusi munkásfelkelés előestéjén *Proudhont* javasolja képviselőnek; később többen is tanúsítják, hogy a júniusi felkelésben rendkívül bátran viselkedett, barátai az utolsó pillanatban mentették ki a nemzetőrök gyűrűjéből. (Ő maga a forradalom utáni kiábrándultság hangulatában hideg gúnnyal boncolja majd negyvennyolcas „mámorát”: „Milyen természetű volt ez a mámor? Bosszúszomj. A rombolás természetes öröme. Irodalmi mámor; olvasmányok emléke. Május 15. — Még mindig a pusztítás vágya. Jogos vágy; ha minden, ami természetes, jogos. Június borzalmi. — Megőrült a nép, megőrült a polgárság. Természetes szeretete a bűnnek.”) De a forrongó időkben sem feledkezik meg dédelgetett könyve kiadásának tervéről: most *Les Limbes* (A pokol tornácai) címen hirdeti a lapokban.

Béranger a forradalom kitörésekor már hatvannyolc éves; rég nem szerepelt az irodalomban és a közéletben; júniusban mégis a parlamentbe küldi a párizsi nép, s egy röplapon neve alatt adnak ki forradalmi verset (ezt fordítja Petőfi *Béranger* legújabb dala címen).

Chateaubriand nyolcvanéves korában meghal; terjedelmes emlékirata, melyen utolsó éveiben dolgozott, majd csak 1850-ben jelenik meg *Síron túli memoárok* címmel.

Heine végleg ágyhoz kötve, a hírhedt „matrác-sírban” éli át a forradalmi év eseményeit. Májusban teszi utolsó sétáját Párizs utcáin, rosszul lesz (szélhűtés), bevánszorog a Louvre-ba, és a Milói Vénusz szobra előtt összeesik. Bár szomorú testi állapotában érthető, hogy a történeseknek főleg komor, ijesztő

oldalát látja („A zenebona nagyon megviselt, testileg-lelkileg egyaránt. Le vagyok törve, mint még soha. Szeretnék most nyugodtan élni, és többé semmivel sem törődni. A kezelés okozta krízis kellős közepén kezdődött a cirkusz. Nemcsak anyagilag, de egészségileg is kárát vallottam. Attól tartok, hogy az események itt még komorabbra fordulnak. Ebben az esetben elmegyek innen feleségemmel együtt, vagy akár egyedül is. Nagyon rosszkedvű vagyok. Németországban sem lehet valami rózsás a helyzet. Oda se nagyon vágyam.” — írja anyjának március 30-án. És június 26-án: „Párizsban ismét nagy vízfürdőt rendeztek, és te bizonyára aggódsz miattam. Ezért sietek közölni veled, hogy mi itt teljes biztonságban éltük át ezt a három szörnyű napot... A világ csupa baj. Az ember még önmagáról is megfélemedezik.”), élénken figyeli a világból érkező híreket, és éber érzékkel szűri ki belőlük a mélyebb, rejtettebb összefüggéseket (A választószamarak; Michel március után; 1649—1793—???; A vándorpatkányok és sok más hasonló verse is bizonyítja lankadatlan politikai elkötelezettségét és főleg a forradalom németországi kilátásaira függesztett figyelmét).

A liberális és forradalmi demokrata német írókat-költőket ez az év szinte teljes számban mozgósítja: az öreg *Arndt* (hetvenkilenc éves!) bevásárlják a frankfurti össznémet parlamentbe, melynek tevékeny tagja *Uhland* is. Az emigránsok hazasietnek: *Herwegh* és *Weerth* Párizsból, *Freiligrath* Londonból. *Herwegh* a „Német Demokratikus Légión” elnöke; *Weerth* szerkesztője, *Freiligrath* pedig főmunkatársa *Marx* lapjának, a *Neue Rheinische Zeitung*nak; *Freiligrath*nak egyébként ezekben a sorsdöntő napokban születnek legnagyobb versei: a Fekete-vörös-arany forradalmi látomása; a barikádharcra szólító Berlin, s az árulók elleni megrázó erejű vádbeszéd, A halottak az élőkhez.

Keller Heidelbergben *Feuerbach* előadásait hallgatja, lelkes forradalmi verseket ír, és bekapcsolódik a fiatal értelmiség mozgalmaiba („Nem lehetek többé magánember!” írja be naplójába).

Hebbel, mint mindig távol áll a kor eseményeitől, a tömegek forradalmi mozgása látszólag teljesen kívül reked öntörvényű világán, viszont nem lehet véletlen, hogy épp ebben az évben dolgozik *Heródes és Mariamne* című nagyszabású történelmi-lélektani drámáján, melyben a legegységelműbben fogalmazódik meg sors-dialektikájának, halál-esztétikájának (a „nagyszerű halál” gondolatának) alapvető törvénye: az egyén és a világrend közötti szükségszerű és szükségképpen tragikus energiatalálkozás és -kicsapódás, amelynek során az egyénnek szembe kell kerülni a sorsával, és el kell buknia.

Grillparzer, aki egészen másban látja a tragikus elbukás lényegét (abban, hogy az ember nem mindig tud hű lenni ön-

magához, és el-elhagyja a maga szféráját), a Toledói zsidónő című drámájában próbálja bizonyítani, milyen veszéllyel jár, ha „a magasság a mélység után vágyódik”, s a forradalmi napokban, amikor úgy tűnik, Bécs is kivívja a szabadságot, ő az anarchiától retteg, és végrendeletét írja.

A forradalmi év két halottja Chateaubriand mellett két üveg-házi életű költő: a német Annette von *Droste-Hülshoff* és az angol Emily *Brontë*; újszülöttje pedig Hriszto *Botev*, a nagy bolgár forradalmár költő.

Rossetti londoni festő- és íróbarátaival megalakítja a később oly híressé vált „preraffaelita testvériséget”.

Poe kiadja prózai költeményeit, és nyilvánosságra hozza „istenkisértő” költészetelméletét (*The Poetic Principles*), amely leszámol a romantikus ihletkultusszal, és kimondja, hogy a költészet célja nem az igazság és nem az erkölcsi tanulság, hanem „a szépség ritmikus megteremtése”.

Whitman első ízben hagyja el az épülő New York mozgalmas világát; a „déli fővárosban”, New Orleansban telepedik le átmenetileg; írni kezdi jövőendő kötete, a *Fűszálak* egyik poemáját.

*Nyekraszov*ra és lapjára nehéz napok következnek: a forradalom híréből megrémült és megvadult cári rezsim könyörtelen cenzúra-terrort vezet be; a költő-szerkesztőt állandóan figyel-tetik („Nyekraszov a legelvetemültebb kommunista, irtózatosa-n áhítozik a forradalomra” — jelentik róla ellenségei), s ő gigászi harcot vív a cenzúrával, fáradhatatlanul szervez, szer-keszt, dolgozik. És reménykedik („Párizs felkelt, remeg a föld, nálunk is visszhangzik a dörgés” — írja egy kiadatlan versé-ben).

A konzervatív és ugyanakkor nyugati nevelésű *Tjutcsev* sajátos módon köti össze cárhűségét és szlavofil miszticizmusát az új idők követelményeivel: „Európában csak két erő létezik — írja —, a forradalom és Oroszország. Ez a két erő szemben áll egymással, és előbb-utóbb össze fog ütközni... Ennek a harcnak, a világtörténelem legnagyobb csatájának kimene-tele évszázadokra meghatározza majd az emberiség jövőjét.”

*Mickiewicz*et a negyvennyolcas fordulat még egyszer felrázza apátiájából, s a túréssel, szenvedéssel győzni akaró passzív messianizmus helyett az akciót választja: élénken cikkez, kiált-ványt intéz a magyar forradalomhoz, Olaszországban lengyel légiót szervez.

Slowacki a párizsi emigrációból Lengyelországba siet, hogy bekapcsolódjék a forradalmi mozgalomba, Poznanban azonban

feltartóztatják, és csak anyjával sikerül találkoznia Breslauban, tizennyolc évi távollét után. Feldúltan, az idegösszeroppanás határán száguld végig Európán (Drezda, Ostende, Párizs az útja); már csak pár hónap van hátra életéből.

Norwid megírja Rabság (Niewola) című poémáját.

Runeberg a messzi északon szítja az orosz elnyomás elleni harcot: megjelenteti (még mindig svéd nyelven) a Stal zászlós meséit. Vart landját (Maamme) finn nemzeti himnusszá nyilvánítják.

A kor cseh és szlovák költőit is az események középpontjában találjuk: a márciusi napokban *Sládkovič* nagylélegzetű rapszodiában üdvözli az akkor még közösségben elképzelt magyar és szlovák szabadságot (Dalt zengek a szabad hazáról), maga *Štúr* Kossuthal karöltve küzd a pozsonyi országgyűlésen; *Hurban*, a későbbi szlovák felkelés vezére, ünnepi verset ír a deres elégetésére; *Botto* *Pochod* címen átkölti Petőfi Nemzeti dalát (így kezdődik: „Hor sa Slovák” — Talpra szlovák); *Sabina*, a cseh forradalmár költő, aki már 1846-ban megalakította a *Repeal* nevű titkos társaságot, szintén Petőfi márciusi versét fordítja, s tevékenyen részt vesz a júniusi prágai felkelés kirobantásában, amiért bebörtönzik. *Kollár* a maga pánszláv eszméit a Habsburgok oldalán látja megvalósíthatóknak, s végül ezek győznek a prágai szláv kongresszuson.

Vraz horvát delegátus a prágai kongresszuson (ott van *Vuk Karadžić* is, akit ebben az évben választ tagjául a bécsi Akadémia).

Mažuranić fontos szerepet játszik az év politikai eseményeiben: a magyar forradalom kitörésekor külön füzetben megjelenteti A horvátok a magyaroknak című híres kétnyelvű kiáltványát, amelyben testvéri megértést hirdet, a francia forradalom jel-szavait hangsúlyozva. Később *Jelačić* száborának valamennyi fontosabb politikai dokumentumát ő fogalmazza.

Az Olaszországban állomásozó *Preradović* ezredét bevetik az olasz forradalom ellen; első ütközte Mantovánál, május 19-én. Ősszel a költő kihasználja a szélcsendet, szabadságot vesz ki, és Dubrovnikban feleségül veszi régi menyasszonyát, *Pavica* de Pontet, majd nélküle visszatér állomáshelyére.

Njegoš eleinte nagy reményeket fűz a szláv, különösen a délszláv mozgalmakhoz; üdvözli a prágai kongresszust, a horvátok és a vajdasági szerbek felkelését; a balkáni népek török elleni felszabadító háborúját várja és szervezi, de csakhamar meglátja Bécs kezét az események mozgatásában („Úgy veszem észre, hogy nagyon eltértek az eredeti céltól.... — írja már októberben *Vraznak*).

Sterija csalódottan elhagyja Szerbiát, és visszavonul szülővárosába, Versecré, de a vajdasági szerbek mozgalmában sem vesz részt: komor magányban gyűjti az anyagot a tartalmatlan nemzeti felbuzdulásokat leleplező *Hazafiak* című komédiához.

Branko Radičevićet Bécsben éri a forradalom. Márciusban még részt vesz a bécsi fiatalság tüntetéseiben; készülő hősi eposzába, a *Miletába*, szinte naplószerűen építi be a mozgalmas világesemények lelki hullámveréseit („Íme, itt van, most kelt át a Rajnán, sötét Kelet felé veszi léptét” — tudósít például a forradalom diadalmenetéről). A hazai megmozdulások hírére elindul a Vajdaságba; Zágrábban, Mitrovicán stb. találkozik elvbarátaival, s júniusban megérkezik Zimonyba. Az időközben kitört szerb felkelést még lelkes harci dallal köszönti (Rohamra, szerb!), de a nemzeti mozgalom átjátszása az ellenforradalmi Habsburg-érdekek pártjára mély válságot idéz elő benne: a harcokban nem vesz részt („Két hónapja semmit sem csinálók. Heverészek, ülök, füstölök — döglődöm” — írja egy levelében), a megkezdett harci eposzok (*Mileta*; *Stojan*) torzók maradnak. Közben kétszer Belgrádba is átmegy, ahol kellemetlen kalandja van a primitív rendőrbürokratákkal („bizonyos Branko etc. azonnal jelenjen meg a rendőrségen. Nikolče, m. p. etc.” — idézi levelében az „idézését”, amit egy pandúr a kezébe nyomott); visszazsuppolják.

Jakšić a szerb felkelők seregéhez csatlakozik, és részt vesz a harcokban.

Prešeren kihasználja a cenzúra eltörlését, és megjelenteti Felköszöntő című forradalmi versét, a hamarosan beköszöntő oszt-rák reakció azonban csírájában elfojt minden megmozdulást; a beteg költő (pár hónap van még hátra életéből) keserű némaságba vonul vissza.

Vörösmarty, ha költészete már nem is virágzik ki többé (összesen két verse, két buzdító dal — Szabad sajtó; Harci dal — és egy epigrammája maradt fenn ebből a korszakból), s családi bánat is éri: fia halála; közéleti szereplésében híven osztozik a magyar forradalom és szabadságharc sorsában: képviselői megbízatást vállal (parlamentari szereplése azonban egy keserű epizódot is hoz: összeveszít Petőfivel, amikor a hadügyben a többséggel szavaz; Petőfi gyilkos versére hűvös disztichonnal válaszol: „Légy buzgó, de szerény, bírónak még te kicsiny vagy. / Élj, küzdj, és munkálj s várd el ítéletedet.”); követi a kormányt Debrecenbe, s Kossuth kinevezi a kegyelmi törvényszék bírójává.

Arany szalontai nyugalmaiba nagy változásokat hoz a forradalmi év: tavaszig elkészül a *Toldi* estéjével; májusban „felruccan” *Petre*; Petőfi ösztönzése felébreszti benne a radikális népi forradalmár hangját (*János pap országa*; *Nemzetőr*-dal stb.); vál-

lalja a Nép Barátja társszerkesztését, sőt a katonaéletből is kiviszi részét: az év novemberében köznemzetőr Aradon.

Madách betegeskedése miatt nem vállalhat aktív szerepet a szabadságharcban; főleg csesztvei birtokán élve testvérei izgalmas részletekben bővelkedő leveleiből értesül az eseményekről.

Vajda tevékenyen részt vesz a márciusi eseményekben; júliusban honvédnek áll, s hamarosan tisztí rangot kap.

Petőfi nagy éve hosszú időre szóló tervekkel kezdődik: Arannyal és Vörösmartyval együtt Shekasppeare összes műveinek lefordítására készül. De az európai forradalmi hullám legelső mozdulása (január 6. Messina; január 12: Palermo; január 27: Nápoly) máris visszhangra talál versében (Olaszország, 1848. január); februárban már a francia forradalmat ünnepli, és a magyarokat is ott látja a döntő próba előtt (1848; Kemény szél fúj); márciustól kezdve aztán életrajza és költői pályája végleg összeforr a magyar forradalom és önvédelmi harc sorsával: 13-án megírja a Nemzeti dalt, még előbb a Dicsőséges nagyurakat, s 14-én este már a Pilvaxban szónokol: „Íme a forradalom fürgetege már itt zúg a közeli szomszédban. És mi tétovázunk? Nem! Cselekedni fogunk!” Következnek a nagy nap, március 15. eseményei: a költő forradalmár történelmi pillanata. Utána: a közjogi huzavonák, a nemzetiségek szembefordulása a magyar függetlenségi mozgalommal, a Kamarilla nyilvánvaló árulása. A következetes republikánus költő népgyűléseket szervez, jakobinus programot szerkeszt, királyellenes verseket ír sereggestül, a kormányt ostromozza (már rossz politikusnak tartják!), s nagy egyéni kudarca, a kiskunsági választási bukás után, épp, amikor az európai forradalmi hullám megtorpan, írni kezdi legnagyobb forradalmi poémáját, az Apostolt. Közben a forradalom önvédelmi harccá alakul át, s a költő újra porondra lép (Ismét magyar lett a magyar; A nemzethez), szeptember végén már maga is katona, versei a történések áradásáról tudósítanak (Élet vagy halál; Csatadal; Vesztett csaták, csúfos futások stb.). Az év vége Debrecenben, a kormány ideiglenes székhelyén találja. December 15-én megszületik fia, s ő áthelyezését kéri az erdélyi sereghez, Bemhez, mert „gyalázat nélkül csak Bem oldala mellett lehet az ember”.

1849

Poe halála; *Prešeren* halála; *Slowacki* halála; *Anne Brontë* halála. *Eminescu* és *Hviezdoslav* születése.

Nerval operaszöveget ír: A montenegróiak.

Kezdődik *Gautier* ismeretsége és barátsága a forradalomból kiábrándult és *Poe* fordításába temetkező *Baudelaire*-rel.

Megjelenik *Emerson* híres esszékötete: Az emberi szellem képviselői (a *Költő* példája a kötetben: *Goethe*).

Thoreau kiadja remete-naplóját: Egy hét a *Concord* és *Merri-mack* folyón.

Lönnrot elkészül a *Kalevala* végleges szövegével.

Herwegh a német forradalom utolsó fellángolása, a badeni felkelés élén (májustól júliusig).

Weerth *Marx* lapjában megjelenteti A híres *Schnapphahnski* lovag élete és tettei címen gyilkos satíráját a porosz ellenforradalmár *Lichnovsky* hercegről (sok üldöztetésben, börtönben lesz majd része emiatt).

Ugyanennek az újságnak, a *Neue Rheinische Zeitung*nak pirosbetűs utolsó számában (1849. május 19-én) *Freiligrath* nagy verse, a *Búcsúszó*, a félbenmaradt forradalom folytatását és végső győzelmét jósolja.

Keller is az események részeseként éli át a badeni felkelést, de már a történelmi fordulópont irodalmi következményeiről is gondolkodik („... az eddigi pótszerek — azaz a romantika eszközei — alighanem nélkülözhetők lesznek. A párizsi júniusi napok, a magyar szabadságharc, Bécs, Drezda, sőt talán még *Velence* és *Róma* is kimeríthetetlen forrása lesz minden fajta költői alkotásnak... Azt azonban, hogy lelőhelyük nem más, mint maga az élet, csak a badeni forradalomban értettem meg... Valamint az a szó, hogy 'német', tulajdonképpen nem jelent mást, mint hogy 'népi', ugyanis a 'költői' szónak is benne kellene mindjárt foglaltatnia, hiszen a nép, mihely! szabadon lélegzik, máris költőivé válik, vagyis önmaga lesz.” — írja naplójában).

Ugyanakkor, a kor német irodalmának legköltőibb oldalait a forradalmi vihartól távol, egy észak-német kisváros csendjében írja az előkelő patrícius *Theodor Storm* *Immensee* című világ-hírű novellájában.

A magábakeseredett *Sterija* a bánáti kisváros, *Versec* komikusan handabandázó figuráit illeszti be a *Hazafiak* kegyetlen torzító tükrébe.

Njegoš még egy elkeseredett kísérletet tesz a hercegovinai felkelés kiobbantására, de sikertelenül. Mély kiábrándulását a szerb fejedelemhez intézett sorai mutatják: „A szerbek nem magukért harcolnak, hanem idegen érdekért... Ha ők a leg-

szégyenteljesebb árulás útját választják törvényes boldogulásuk útjául, én irtózom a gondolattól, hogy testvérüknek nevezzem magam." A szlávok szerepe a forradalmi eseményekben még keserűbb szavakra fakasztja: „Hajh, szegény szlávok, hogy lenne meg Európa rabok nélkül, ha ők nem volnának? Bizony, a mi törzünk más népek jószága, akár a vágóbarom... Ha valaki egy cseppet is kételkedett abban, hogy a szlávok raboknak születtek, nézze csak meg mai cselekedeteiket. Lehet-e e földön gyalázatosabb valami, mint az ő vakságuk? Jómagam váltig csodálkozom és nem győzök eleget csodálkozni, hogyan lehet egyes emberek számára oly kedves a rabság..." A fáradalmak, gondok, kételyek, megtörik a hatalmas szál embert; kitör rajta a halálos kór, a tüdővész, mely alig két év alatt végez vele.

Kollárt bécsi egyetemi tanárnak nevezik ki az uralkodóháznak tett szolgálataiért.

Preradovićot Zágrábba helyezik át, *Jelačić* szolgálatába. Hazafias felbuzdulását mutatja Üdvözlét a hazának című verse (1849. február), kezdődő elkomorodását pedig, melyet elsőszülött fiának halála is fokoz, az Ősz és a Gyászos nap című (ugyanaz év októberében).

Radičević még egy, harmadik kísérlete, hogy Belgrádban kapcsolatot teremtsen a radikális fiatalokkal, éppúgy kudarcba fullad, mint az előző kettő; vissza kell térnie Zimonyba. Leveleiben („Dolgaink mindenféleképpen állnak, csak éppen jól nem. Rossz 7/8. Jó 1/8.”) és puskinsi koncepciójú korképnek elképzelt verses regényében (*Bezimena*; később *Ludi Branko*) egyre élesebb formában ad hangot elégedetlenségének a vajdasági szerb állapotokkal („Daloljam meg? Porba sújtsam? / Miért mocskolnám a tollam?” — írja például *Rajačić*ről). Amikor augusztusban (Világos után) átmehet az apjához Temesvárra, már betegeskedik...

Jovan Jovanović-Zmaj megírja első versét, *Branko* modorában (Tavaszi reggel).

A macedón műköltészet kezdete: az Athénban tanuló *Prlicsev* orvostanhallgató és *Konsztantin Miladinov* bölcsész első szárnypróbálgatásai.

Arany az év tavaszán megjelenteti forradalmi verseinek népszerű kiadását (Szabadság zengő hárfája); Debrecenben, majd Pesten állami hivatalt vállal, közben egy ideig *Petőfi* feleségét és fiát is magánál tartja. Írni kezdi a *Daliás idők*et (a későbbi *Toldi* szerelmét), de a nyári hónapokban már kezdődik a menekülés az oroszok elől, Világos után pedig a bujkálás.

Petőfi utolsó fél éve Bem táborában kezdődik; bensőséges apa-fiú viszony alakul ki az öreg hadvezér és az ifjú költő-

tiszt között, mely több rajongó versben is kifejezést talál (Négy nap dörgött az ágyú...; Az erdélyi hadsereg stb.), s az egyetlen világosabb színt jelenti ezen a mindinkább elboruló, mind tragikusabb bonyodalmak hálójában vergődő költőpályán: a szabadságharc legdicsőségesebb napjaiban alig ír néhány verset, mert merev katonai szabályokkal kell viaskodnia (Nyakravaló; Egy goromba tábornokhoz), sőt egy pillanatban a Klapkával való összeütközés miatt majdnem le is tartóztatják; lemond tiszti rangjáról; apja tifuszban, anyja kolerában meghal; anyagi, családeltartó gondjai oly súlyosak, hogy szorultságában Bemtől kapott kedvenc lovát is el kell adnia. S amikor az orosz cár kétszázezer katonája megindul a magyar forradalom ellen, s végre Kossuthnak is eszébe jut, hogy a népszónok, a népköltő még talán mozgósíthatná a tömegeket, megint lelkesítő verset ír: Föl a szent háborúra! De az eseményeket már semmi sem tartóztathatja fel: a hadsereg bomlik, a kormány menekül; a költő Mezőberényben húzza meg magát családjával pár zavart, tanácstalan napra; onnan rohan tovább Erdélybe Bemhez, a segesvári csatába, a kozák ulánusok dárdái elé. De a költő műve még előbb, Mezőberényben lezárul; itt írta utolsó versét, 1849. július 6—17. között:

SZÖRNYŰ IDŐ...

*Szörnyű idő, szörnyű idő!
S a szörnyűség mindegyre nő.
Talán az ég
Megesküvék,
Hogy a magyart kiirtja.
Minden tagunkból vérezzünk,
Hogy is ne? villog ellenünk
A fél világnak kardja.*

*És ott elől a háború
Csak a kisebb baj; szomorúbb,
Mi hátul áll,
A döghalál.
Be kijutott a részed
Isten csapásiból, o hon,
Folyvást arat határidon
Két kézzel az enyészet.*

*Egy szálig elveszünk-e mi?
Vagy fog maradni valaki,
Leírni e
Vad fekete
Időket a világnak?
S ha lesz ember, ki megmarad,
El tudja e gyászdolgokat
Beszélni, mint valának?*

*S ha elbeszéli úgy, amint
Megértük ezeket mi mind:
Akad-e majd,
Ki ennyi bajt
Higgyen, hogy ez történet?
És e beszédet nem veszi
Egy örült, rémülésteli,
Zavart ész meséjének?*

Két héttel a segesvári csata után még senki sem tudhatott semmi bizonyosat a legnagyobb magyar költő sorsáról (eltűnt? elesett? orosz fogoly? — ezt találgatták még évtizedekkel később is), az élő, s nem a halott Petőfiről szólnak tehát a nagybeteg *Heinének* 1849. augusztus 15-én kelt elismerő sorai, — a legnagyobb elismerés, ami költönket a kortárs világgköltészet részéről érhetett: „Könyvével sok örömet szerzett nekem . . . Petőfi olyan költő, akihez csak Burns és Béranger hasonlítható — . . . annyira egészséges és primitív, egy beteges és reflexív allűrökkel teli társadalom kellős közepén, hogy Németországban senkit se állíthatnék melléje; nekem magamnak is csak néhány ilyen természetes hangom van; ezzel szemben az a benyomásom, hogy szelleme nem túlságosan mély, s hiányzik belőle minden hamleti vonás, a maga és népe szerencséjére.” — írja levelében Kertbeny Károlynak, aki pár nappal előbb juttatta el hozzá a magyar versek fordításait. S októberben, amikor a forradalom szomorú epilógusa is ismeretes, mintegy a világgköltészet egy ragyogó korszakát is lezárva, megírja híres versét:

1849 OKTÓBERÉBEN

*Elültek már a vad szelek,
és házunk táján csend van újra:
Germánia, a nagy gyerek
karácsonyfát díszítget felvidulva.*

*Családi boldogság a fő,
ki többre vágynék, ráfizetne.
Régi fészkebe, a tető
alatt, hazatalál a békefecske.*

*Békén pihen erdő s folyó,
szelíd holdfény fürösztöi őket;
egy csattanás — talán golyó?
Tán jóbarát volt, kit most föbe lőttek.*

*Talán még fogta fegyverét,
így leltek rá a vakmerőre,
(bölcsebb volt nála a derék
Flaccus, aki eliszkolt jóelőre).*

Csattanás . . . Most röppenne fel
egy Goethe-ünnepi rakéta? —
Ha Sontag sírjából kikel,
tűzijáték ropog — a régi nóta!

Jön Liszt, a Franci, ő is él,
nem látja őt vérben fürödve
valamely magyar csatatér;
orosz vagy horvát fegyver meg nem ölte.

A szabadság mentsvára rom,
száz sebből vérzik Magyarország,
de nincs seb Franci lovagon,
s szekrényében nem lett szablyája csorbább.

A Franci él, s mint tisztas agg,
csodákat mesél majd Magyarhon
Harcáról unokáinak:
Így álltam ott, így forgattam a kardom!

Ha e szót hallom, „magyarok”,
szűknek érzem német zekémet,
keblemben tenger kavarog,
és mintha trombiták köszöntenek!

Fölcsendül szívem rejtekén
a monda, mit elnyelt a távol,
a harci dal, a vad s kemény —
ének a Nibelungok alkonyáról.

A hősök sorsa ma is egy,
így dalolták meg hegedősök,
megváltozhattak a nevek,
de ők a régi „hirövezte hősök”.

Soha sorsot, ily ismerőst:
zászlói bár büszkén dagadnak,
ősi szokás szerint a hőst
legázolják nyers, állati hatalmak.

S most háborúba ellened
ökör s medve vállvetve szálltak.
Elbúksz, de vigaszod lehet,
magyar, a minket ért csúfabb gyalázat.

Kik veled vívtak nyílt tusát,
becsületes vadállatok csak;
de farkasok, disznók s kuttyák
azok, kik bennünket igába fogtak.

*A győzők bűze fojtogat,
nyinak, csaholnak és rőfögnek.
De csitt, költő, kiméld magad —
Beteg vagy ám, s hallgatni volna bölcsebb.*

(Kálnoky László fordítása)

Körülbelül ugyanabban az időben keletkezik a bujdosó, meghasonlott *Vörösmarty* egyik utolsó költői megnyilatkozása, az

ÁTOK

1849. oct. 10.

*Görgeinek híják a silány gazembert,
Ki e hazát eladta cudarúl.
Kergesse őt az istennek haragja
A síron innen és a síron túl.*

*Ő százezernyi hős fiak vezére
Dicső, ha győz, dicső, ha elesik,
Ki úr leendett, milyennél nagyobb nincs,
Meghajlott a lábtúrta fővenyig.*

*Kezében volt az ország szíve, kardja,
S ő mint pofonvert, megrugdalt inas,
Feladta gyáván mind e drága kincset,
Bérért vagy ingyen, mindenképen gaz.*

*Hallgatnak ágyúink, a puska nem szól,
E némaság oh mily rémületes!
A hajdu nem küzd, a megjött huszárnak
Kardján most nem vér — csak könny csergedez.*

*Harc nélkül, alku nélkül így elesni!
Egymásra néznek a bús harcfiak
S a hitszegő vezérre szíveikben
Kihalhatatlan átkot mondanak.*

*„Isten, vagy ördög — így kérdik magokban —
Melyik teremté ezt a Görgeit?
Ily férget isten soha nem teremthet,
Ezen megtörnék emberben a hit.*

*Hervadjon a fű, ahol megpihenne,
Akadjon fel, midőn a fára néz,
Enyhet ne adjon éhe, szomszárja ellen
A föld s ne nyújtson soha emberkéz . . .*

*Kergesse őt a balszerencse, mint
Szilaj kutyák a felriadt vadat.
Éljen nyomorból, kínból mindhalálíg
S ha elhal, verje meg a kárhozat.”*

És messze északon, az ifjú Ibsen ajkán, felcsendül a levert magyar forradalom egyik legszebb apoteózisa:

MAGYARORSZÁGHOZ

*Magyarország felől fakón nem dörög a harc zaja már!
A csatatérről sóhajok és haldoklók jajszava száll,
hozza az éji csöndön át a hírt, a búskomort, a gyért,
hogy nincsen többé a magyar; utolsó harca végetért.*

*A szabadsághős seregen barbárok vad hordája dül, —
a romokra fölhág megint a zsarnok, és gyilkol vadul.
Biborruhas uralkodók, örvendjete! hisz diadalt
szerzett az erőszak megint, — s a szabadság lángja kihalt.*

*Szegény ország! Hős fiaid elhullajtott vére ára
csak a hírnév, csak a holtak vértanúi koronája.
Lám, Európának reményét hullákkal övezted körbe, —
s Lengyelországgként tipornak, vesztes nép, téged a földre.*

*De a rabság éje múltán hajnalpir fut égre újból,
s szabadságért holt hőseid fölkelnek halottaikból,
csatlakoznak hozzájuk, kik a Visztula mentén veszttek,
s hozzájuk, kik vérpadokon német földön elvéreztek.*

*És midőn a trónok ellen fölkel a fiak haragja
őszi orkánként, s leomlik a zsarnokság ősalapja, —
büszke harci jelszavaként, magyar, neved dörgi akkor
hőseidnek tisztelegve a győzelmes ifjú hadsor!*

(Norvégből fordította Sulyok Vince)

Ács Károly összeállítása